

Joanna Sudyka*

The “Megalithic” Iron Age Culture in South India – Some General Remarks

ABSTRACT

J. Sudyka 2010(2011). The “Megalithic” Iron Age Culture in South India – Some General Remarks. *Analecta Archaeologica Ressoiviensia* 5, 359–401

The scope of the paper is to give an up-to-date account of general features of a unique cultural phenomenon which is the South Indian Iron Age. The distribution, chronology, material culture, funerary customs, including the typology of megaliths, and socio-economical issues are outlined. The studies on the material culture of South Indian Iron Age communities revealed its huge complexity. This cultural phenomenon, which had originated around 1000 BC, probably in the northern regions of Karnataka and Andhra Pradesh, and spread across the vast space of Indian subcontinent, amazes by its simultaneous diversity and uniformity.

Key words: Iron Age, South India, megalithic, black and red ware

Received: 4.04.2011; Revised: 12.07.2011; Accepted 22.07.2011

1. Introduction

The Iron Age culture was for a long time known only through so called megalithic monuments. Megaliths as defined by Vere Gordon Childe (1948, 5) are “...constructed usually of large slabs or blocks of stone, either in their natural form of roughly quarried and trimmed”. From the earliest times people believed that monuments contained gold or some enigmatic ash which could convert any metal into gold. As a result, the monuments repeatedly fell victim to vandalism or served as a source of building material (Nagaraja Rao 1981, 26). The efforts of the first antiquarian amateurs to recognize their nature were not any better, as they tried to “excavate” them by means of dynamite (Sankalia 1962, 100). Now it is acknowledged that the megaliths form an integral part of the Iron Age culture in South India and the study of the period is no longer focused exclusively on them. A radical view states that the so-called megalithic complex does not form an independent cultural entity. It is considered to be nothing more than a burial style which emerged in the the Neolithic/Chalcolithic context (Chakrabarti 2008, 238–239). However, such statements seem to be too bold facing

* Institute of Environmental Sciences, Jagiellonian University, Gołębia st. 11, 31-007 Kraków, Poland; joanna.sudyka@uj.edu.pl

the fact that the exact emergence of this burial tradition and its connection with the Iron Age beginning is not entirely recognized.

First of all, the terminology has to be cleared. Previously there was a tendency to label the discussed period on the basis of the feature which is the most remarkable at first sight, namely megalithic burials. Therefore, the term “the megalithic age” or “culture” was widespread in literature. In the light of current knowledge it seems more appropriate to use the term “the Iron Age culture”. That is because the presence and abundance of iron implements in that cultural horizon is prevailing. This cannot be said about megalithic tombs as according to the definition it should be used only to describe the burials made up of large stone blocks. As we know, some graves, or even whole burial sites of that period, lack megalithic appendage (not to mention habitation sites). A good example would be Amirtamaṅgalaṃ, a famous urn burial site devoid of megaliths (Banerjee 1955; 1966). Megalithism is perceived only as a burial custom which appeared in the age of iron and continued in the subsequent early historic period. The term megalithic culture is used in the current paper only in the context of nomenclature applied by previous scholars.

The scope of the present paper is to give an up-to-date account of general features of a unique cultural phenomenon which is the South Indian Iron Age. The distribution, chronology, material culture, funerary customs, including the typology of megaliths, and socio-economical issues will be outlined.

2. Distribution

The main concentration of megalithic monuments defining the Iron Age culture can be found in the South Indian states of Kerala, Tamil Nadu, Karnataka, Andhra Pradesh and Maharashtra (Fig. 1).

The traits of the culture naturally reach beyond the present state borders (for instance the Durg district of Chhattisgarh, where the extensive megalithic site, Karkabhat, is situated (Sharma 1991, 21–24), but the core area is formed by those five states. The division of the entire zone proposed by Leshnik (1975, 45) comprises four regions: 1) Tamil Nadu, 2) the Malabar Coast, 3) Mysore and Kongu Nadu (the Coimbatore and Salem districts), and 4) Telangana (and portions of Maharashtra).

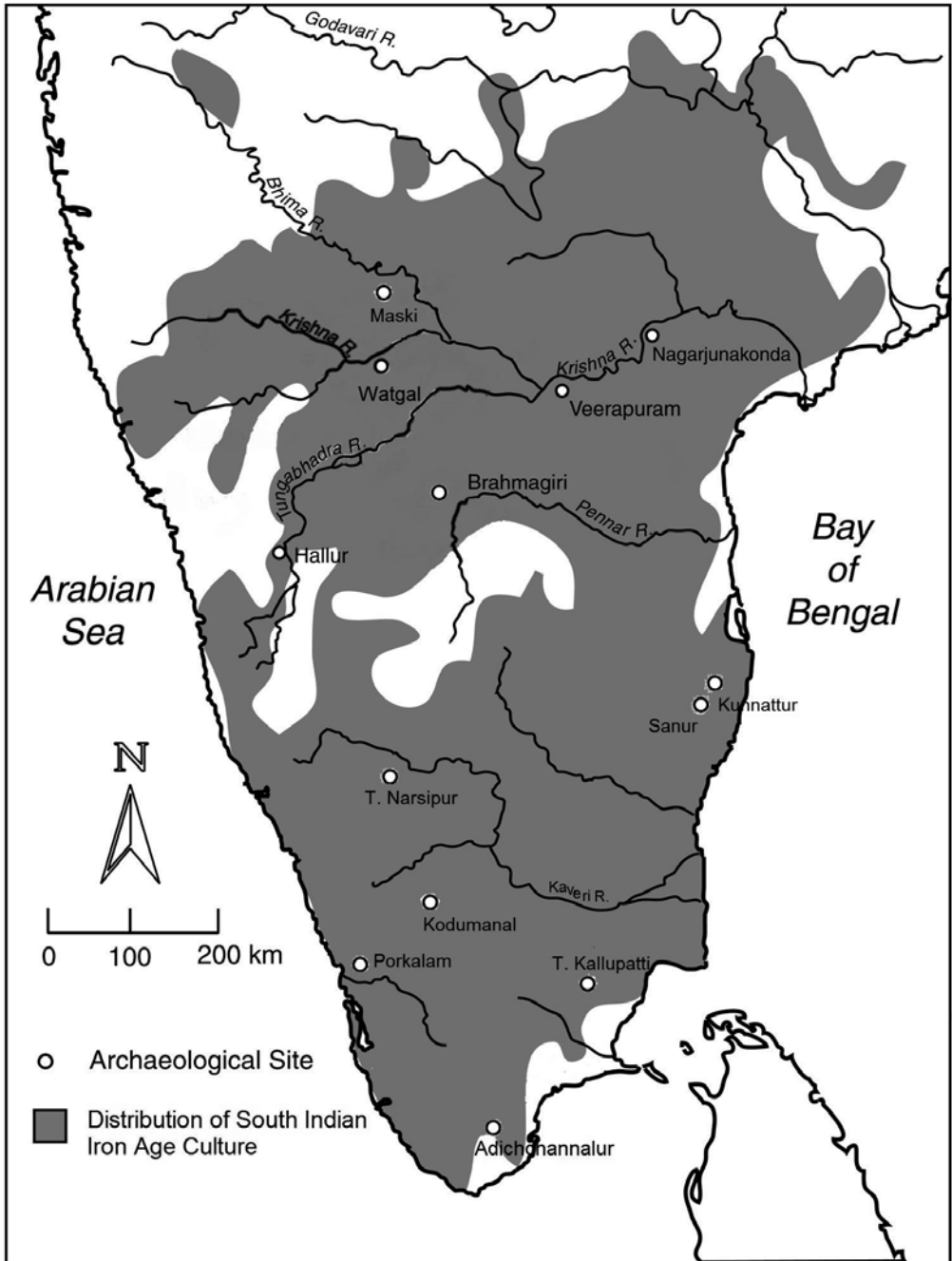

Fig. 1. The core area of South Indian Iron Age (without Vidarbha) (modified after Bauer *et al.* 2007, 4)

Ryc. 1. Rdzeń obszaru kultury epoki żelaza w Południowych Indiach (bez regionu Vi-darbha) (zmodyfikowane, za: Bauer *et al.* 2007, 4)

A different group of those monuments can be met outside peninsular India at Baluchistan and Baluchi and Persian Makran, Waghadur, Shah Billawal, and Murad Memon, Asota, Leh valley of Ladakh, Burzahom and Gufkral in the vicinity of Srinagar; Deosa, Khera, Deodhura, Kotia, Banda, Mirzapur and Varanasi (Kakoria) in Uttar Pradesh; and Saraikola in the Singbhum district, Bihar. The occurrence of megaliths is also extended into the north-east of India from Manipur to Bastar in Madhya Pradesh, and the Hazaribagh and Singbhum District of Bihar (Thapar 1985, 106). The latter group is not affiliated with the Iron Age and constitutes a separate cultural phenomenon. Generally, it can be said that the southern megaliths have the sepulchral character whilst the northern ones are rather commemorative and represent the living tradition (Sankalia 1962,100).

The present paper will be dealing only with South Indian megaliths as they belong to a uniform cultural horizon. General data concerning site distribution can be traced in Tab. 1. It is obvious that in spite of a huge amount of exploration and excavation work the majority of the sites remain unrecognised.

Table 1. Distribution of the sites (after Moorti 1989, 14, 169)

Tabela 1. Występowanie stanowisk (za Moorti 1989, 14, 169)

State Stan	Area Obszar	Total no. of sites Liczba stanowisk*	Burial Cmentarzyska	Habitation Osady	Habitation-cum-burial Osadniczo-grobowe	Excavated Przebadane archeologicznie
Kerala	38 863 km ²	270	196	0	0	41
Tamil Nadu	130 058 km ²	607	423	13	27	122
Karnataka	191 976 km ²	665	429	35	33	50
Andhra Pradesh	275 045 km ²	300	168	15	44	58
Maharashtra	307 713 km ²	91	43	4	7	12
TOTAL OGÓŁEM	943 655 km ²	1933	1259	67	111	283

* Note that the total number of sites in each state is larger than the sum of all figures. It is because not all sites have well defined character and some of them reveal only traces of activity such as iron smelting or rock art sites. Area after <http://en.wikipedia.org>, 16.03.2010.

* Ogólna liczba stanowisk w tej tabeli w każdym ze stanów jest większa niż suma ich poszczególnych rodzajów. Jest tak ponieważ nie wszystkie stanowiska mają dobrze określony charakter, a niektóre z nich wykazują jedynie niewielkie ślady działalności ludzkiej, takie jak wytop żelaza lub sztuka naskalna. Wielkość obszarów wg <http://en.wikipedia.org>, 16.03.2010.

3. Chronology

There are many suggestions concerning the dates which should be given to the megalithic monuments of South India. According to a point of view presented by the most of scholars nowadays, they are not affiliated with the Harappan culture. Even though there are features which might suggest some connection between them, such as the presence of urn burials or black and red ware in late- or post- Harappan levels (at Lothal for instance), no succession can be proven. The transition to the Iron Age in South India is a unique process on a global scale, and is definitely less recognized than the one in the north of India. There is no evidence of the fully developed Bronze Age, and what is more the sites in the extreme south (Tamil Nadu) are lacking chalcolithic layers as well (Ramachandran 1980, 43; Rangacharya 1985, 170–171). Certainly, the development of the Iron Age in the South is an extremely interesting matter and requires more attention of the scholars.

Table 2. Internal chronology of the Megalithic Culture according to McIntosh (1985)
Tabela 2. Wewnętrzna chronologia kultury megalitycznej według McIntosh (1985)

Period Okres	Date Data	Phase Faza
I: Early Iron Age I: Wczesna epoka żelaza	1100 – 800 BC	Early Phase (conservatism) Wczesna (konserwatyzm)
II: Early Megalithic II: Wczesnomegalityczny	800 – 550 BC	
IIIA: Middle Megalithic A IIIA: Środkowomegalityczny A	550 – 300 BC*	Later Phase (innovation) Późna (innowacja)
IIIB: Middle Megalithic B IIIB: Środkowomegalityczny B		
IIIC: Middle Megalithic C IIIC: Środkowomegalityczny C		
IV: Late Megalithic IV: Późnomegalityczny	300 – 100 BC	

* There was no basis for dating the subdivisions of period III.

* Nie było podstaw do datowania podokresów okresu III.

In the course of time, with more sites excavated and with radio-carbon dates available from the deposits (Tab. 3), chronological aspect became clearer and absolute dating became possible. The duration of the southern Iron Age was placed between 1100 BC, when iron ar-

Table 3. Radiocarbon dates for the South Indian Iron Age
Tabela 3. Daty radiowęglowe dla stanowisk południowoindyjskiej epoki żelaza

Site Stanowisko	No Numer próbki	Date BP Data BP	Cultural Assignation Przynależność kulturowa	Source Źródło
Adam (Maharashtra)	PRL-1452	3080±120	Iron Age epoka żelaza	Tewari 2003, 537
	PRL-1361	2940±160	Iron Age epoka żelaza	Tewari 2003, 537
	PRL-1456	2820±100	Iron Age epoka żelaza	Tewari 2003, 537
	PRL-1666	2710±110	megalithic megalityczna	Radiocarbon 2000b, 93
	PRL-1671	2410±70	megalithic megalityczna	Radiocarbon 2000b, 93
	PRL-1670	2390±60	megalithic megalityczna	Radiocarbon 2000b, 93
	PRL-1668	2010±60	megalithic megalityczna	Radiocarbon 2000b, 93
Appukkallu (Tamil Nadu)	BS-38	2300±140	megalithic megalityczna	Radiocarbon 1980, 89
Brahmagiri (Karnataka)*	-	3670±40	megalithic (Meg. 6) megalityczna (Meg. 6)	Morrison 2005, 258
	-	3620±40	megalithic (Meg. 6) megalityczna (Meg. 6)	Morrison 2005, 258
Halingali (Karnataka)	TF-685	1970±95	megalithic, neolithic (?) megalityczna, neolit (?)	Possehl 1989
Hallur (Karnataka)	TF-570	2970±105	period II, neolithic/Iron Age okres II, neolit/epoka żelaza	Possehl 1989
	TF-575	2895±100	period II, neolithic/Iron Age okres II, neolit/epoka żelaza	Possehl 1989
	TF-573	2820±100	period II, neolithic/Iron Age okres II, neolit/epoka żelaza	Possehl 1989
Kođumañal (Tamil Nadu)	BS-624	1950±100	megalithic megalityczna	Moorti 1989, 300
	PRL-1182	1550±90	megalithic (Meg. 2) megalityczna (Meg. 2)	Radiocarbon 1995, 101
	BS-625	1270±100	megalithic megalityczna	Moorti 1989, 300

Site Stanowisko	No Numer próbki	Date BP Data BP	Cultural Assignment Przynależność kulturowa	Source Źródło
Mangad (Kerala)	-	2890±70	megalithic (menhir site) megalityczna (stanowisko z menhirami)	Rajendran 2003, 7
	-	2859±90	megalithic (menhir site) megalityczna (stanowisko z menhirami)	Rajan 2008, 62
Naikund (Maharashtra)	BS-93	2565±105	megalithic megalityczna	Radiocarbon 1981b, 105
	BS-94	2495±105	megalithic megalityczna	Possehl 1989
	BS-92	2455±100	megalithic megalityczna	Possehl 1989
Pappinayakkanpatti (Tamil Nadu)	PRL-1965	2040±150	megalithic megalityczna	Radiocarbon 2002, 135
Paiyampalli (Tamil Nadu)	TF-827	3570±105	neolithic/megalithic neolit/megalityczna	Possehl 1989
	TF-349	3340±100	neolithic/megalithic neolit/megalityczna	Possehl 1989
	TF-823	2515±100	megalithic megalityczna	Possehl 1989
	TF-350	2265±100	megalithic megalityczna	Ramachandran 1975, 104
	TF-828	2100±95	megalithic [or neolithic (?)] megalityczna [lub neolit (?)]	Possehl 1989
	TF-829	985±105	late southern neolithic (?) późny południowy neolit (?)	Possehl 1989
	TF-824	785±90	megalithic (?) megalityczna (?)	Possehl 1989
	TF-832	770±100	late southern neolithic (?) późny południowy neolit (?)	Possehl 1989
	TF-825	695±95	megalithic (?) megalityczna (?)	Possehl 1989
Palavoy (Andhra Pradesh)	TF-700	3390±95	neolithic/megalithic neolit/megalityczna	Moorti 1989, 301
Polakonda (Andhra Pradesh)	BS-97	2100±95	megalithic megalityczna	Radiocarbon 1981a, 104
Ramapuram (Andhra Pradesh)	BS-386	3280±110	Iron Age epoka żelaza	Tewari 2003, 537
	BS-383	3240±110	Iron Age epoka żelaza	Tewari 2003, 537

Site Stanowisko	No Numer próbki	Date BP Data BP	Cultural Assignation Przynależność kulturowa	Source Źródło
Satanikota (Andhra Pradesh)	BS-201	1620±100	megalithic megalityczna	Moorti 1989, 301
	BS-202	1440±100	megalithic megalityczna	Moorti 1989, 301
Takalghat (Maharashtra)	TF-783	2565±105	megalithic (Paunar I Complex) megalityczna (Kompleks Paunar I)	Radiocarbon 1971, 72
	TF-784	2505±100	megalithic (painted pottery deposits) megalityczna (depozyt ceramiki malowanej)	Radiocarbon 1968, 71
Togarapalli (Tamil Nadu)	PRL-134	2180±100	megalithic megalityczna	Possehl 1989
	PRL-135	2150±110	megalithic megalityczna	Possehl 1989
Vallam (Tamil Nadu)	PRL-1109	2980±110	black and red ware ceramika czarno-czerwona	Radiocarbon 1993, 148
	PRL-1110	2920±140	black and red ware ceramika czarno-czerwona	Radiocarbon 1993, 148
	PRL-1111	2420±120	black and red ware ceramika czarno-czerwona	Radiocarbon 1993, 148
Veerapuram (Andhra Pradesh)	PRL-730	3150±140	megalithic megalityczna	Possehl 1989
	PRL-728	2870±140	megalithic megalityczna	Possehl 1989
	PRL-729	2830±140	megalithic megalityczna	Possehl 1989
	PRL-727	2090±140	megalithic megalityczna	Possehl 1989
	PRL-725	1780±140	megalithic (?) megalityczna (?)	Possehl 1989
Watgal (Karnataka)	PRL-1580	3510±100	megalithic megalityczna	Radiocarbon 2000a, 141

* The early date obtained from charred wood collected in the Brahmagiri megalith was explained by the incorporation of reworked material or the early occurrence of black and red ware at the site (Morrison 2005, 258–259).

* Wczesna data otrzymana z drewna pochodzącego z megalitu w Brahmagiri została wyjaśniona zanieczyszczeniem próbki lub wczesnym występowaniem czarno-czerwonej ceramiki na stanowisku (Morrison 2005, 258–259).

** According to Ramachandran 1975, 104.

** Według Ramachandran 1975, 104.

tefacts first appeared in the Hallur settlement, and the last centuries BC, when the early historic period emerged with its written sources. By then scholars were sure that megaliths belonged to the Iron Age. They still were not sure when the Iron Age people started erecting megalithic tombs as a part of their culture. The evidence enabling to date the earliest occurrence of iron are firm, but the same cannot be said about megalithic graves, which yield less radiocarbon dates (see Tab. 3). The comparative studies on white painted black and red ware allowed to date Tadakanahalli pit circles as contemporary to the Hallur overlap phase, which place them just at the beginning of the Iron Age culture (Nagaraja Rao 1981, 25–26, 32).

McIntosh (1985) propounded an important chronology. Relying on a framework of Leshnik's typology, she divided the whole culture into six periods in relation to available radiocarbon dates. Her studies appear to be accurate, as she not only analysed artefacts, but also paid attention to grave morphology, funerary rites and geographical distribution. That complex view made it possible to notice patterns of development in each subperiod (McIntosh 1985, 469). Another advantage of McIntosh's chronology is its simplicity, the divisions are clear and go as follows (Tab. 2).

One of the recently produced chronologies (Moorti 1989) would place the period between 1200 BC and 300 BC with megalithic tradition continuing in the early centuries of the Christian era. It is proposed to divide it into two broad phases: early, up to 500 BC with the predominance of pastoral economy, and later from 500 BC onwards with the broad usage of iron and popularisation of agriculture and arts (Jain 2006, 124,128).

Undoubtedly, scientific methods are the most prominent nowadays. However, more traditional relative dating methods should not be put into oblivion. In many cases the dating of the later phases of the culture can be executed thanks to coins discovered in association with the deposit. Those are mainly Roman coins from the last centuries BC and first centuries AD. Another facility in the dating process could be found in the presence of historical monuments. A subsidiary stupa erected on a megalithic urn burial at Amaravati in the Guntur district is an interesting example. It is dated to the 2nd century BC, thus it assigns *terminus ante quem* for that grave (Ramachandran 1970, 107; Gururaja Rao 1972, 314).

It is also important to remember that the beginning or the terminal phase of each period have the tendency to overlap with each other, therefore it is not possible to draw any categorical chronological line. The occurrence of Tamil-Brahmi inscribed sherds, punch marked coins (Navalai in the Dharmapuri district or Sulūr in the Coimbatore district) and Roman coins from megalithic graves indicate that this burial custom survived in some places even after entering into the historical period (Nagaraju, Gururaja Rao 1979, 328; Rajan 1994, 106–110). A large number of habitation sites reveal overlap phases either with the previous or later period. At Brahmagiri, Maski, Sangakallu and Hallur for instance the layers do not consist of purely Iron Age components, but those elements increase from the lower to the middle levels and begin to decrease upwards (Nagaraju, Gururaja Rao 1979, 321–322).

4. Material culture

Several attempts have been made to gather and categorize objects of material culture found in association with the Iron Age culture of South India. Most of them are not particularly successful and necessary to mention, but the one proposed by Leshnik (1974) deserves a note as the most comprehensive. His work was based on analogies from Taxila and Arikamedu (in the case of pottery). It is a matter of discussion if those resemblances are accurate. The materials from those sites do not fully cover the Iron Age period chronologically, and in the case of Taxila are too distant in space. However the typology prepared by Leshnik is still employed as nothing better has been created so far.

The framework of the division was based on categories of artefacts and goes as follows (Leshnik 1974, 154–225):

Category I: CERAMICS (Fig. 2 and 3)

class: **A:** lids; **B:** vases; **C:** high jars and pots; **D:** squat jars; **E:** cups and caskets; **F:** dishes and trays; **G:** pots; **H:** large jars and urns; **J:** footed vessels; **K:** ring-stands; **L:** miscellaneous.

Category II: WEAPONS (Fig. 4)

class: **A:** swords; **B:** short swords and daggers; **C:** knives and daggers; **D:** spearheads; **E:** arrowheads; **F:** iron shafted spears; **G:** trident – forks; **H:** battle axes.

Category III: FIELD IMPLEMENTS (Fig. 4)

class: **A:** cutting implements (sickles); **B:** hoes; **C:** ploughshares.

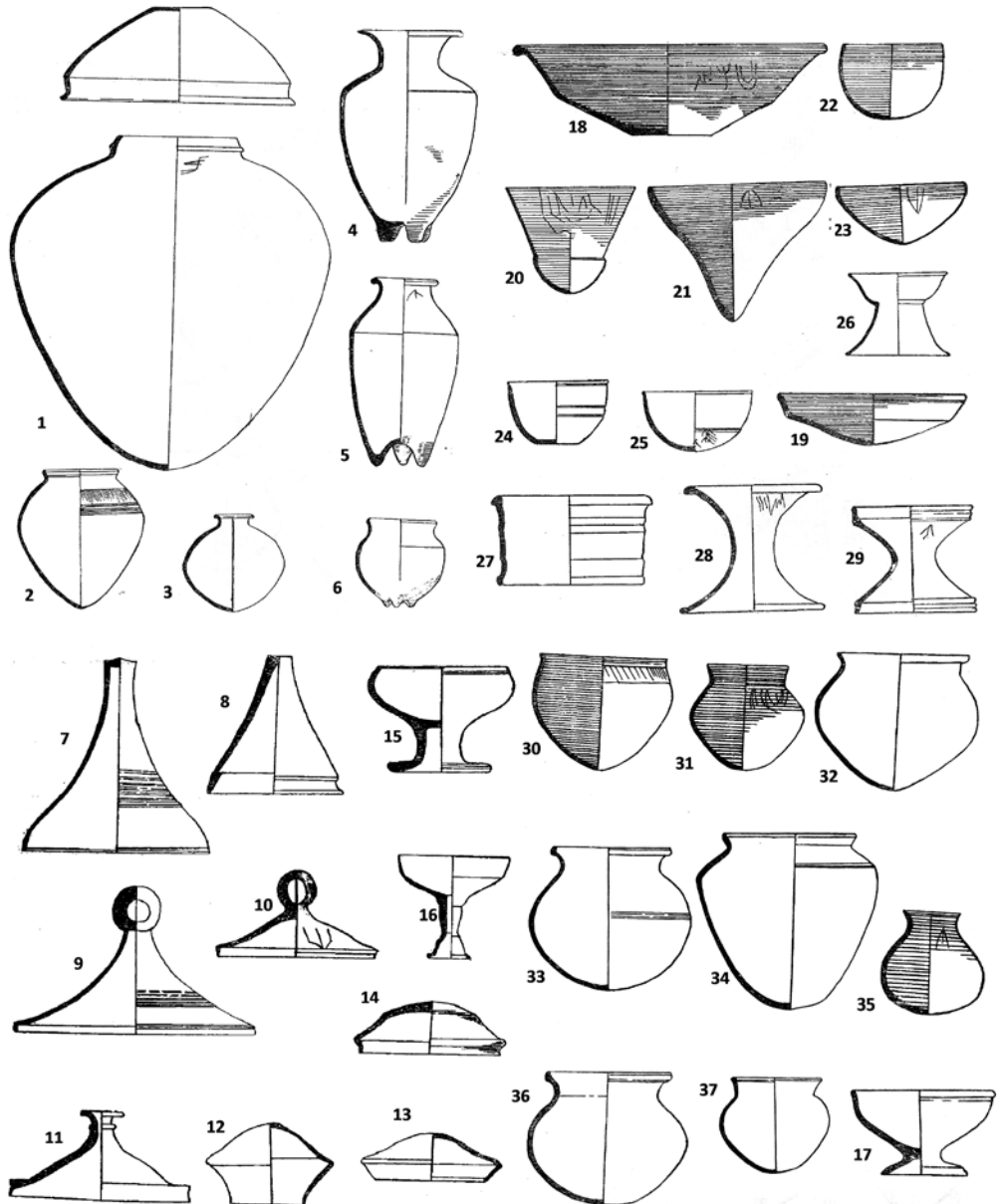

Fig. 2. Basic ceramic shapes: jars (1–3), legged vessels (4–6), lids (7–13), chalices (15–17), dishes (18–20), conical dish (21), bowls (22–25), ring stands (26–29), vases (30–37) (after Gururaja Rao, 1972, fig. 11, 13–15)

Ryc. 2. Podstawowe kształty naczyń ceramicznych: stoje (1–3), naczynia na nóżkach (4–6), pokrywki (7–13), kielichy (15–17), półmiski (18–20), stożkowate półmiski (21), misy (22–25), podstawki pierścieniowate (26–29), wazy (30–37) (za: Gururaja Rao 1972, Fig-11, 13–15)

Fig. 3. Lid finials from Mödūr (photo by author)
Ryc. 3. Zwieńczenia pokrywek z Mödūr (fot. autor)

Category IV: DOMESTIC IMPLEMENTS (Fig. 4)

class: **A:** ladles and spoon lamps (iron); **B:** spatulae (iron); **C:** tripod stands (iron); **D:** saucer lamps; **E:** candelabra; **F:** perforated cups; **G:** stool querns.

Category V: BRIDLE EQUIPMENT (Fig. 4)

class: **A:** horse bits; **B:** stirrups.

Category VI: BELLS AND JINGLES

class: **A:** bells; **B:** jingles.

Category VII: ORNAMENTS AND COSMETIC ACCESSORIES (Fig. 5)

class: **A:** mirrors (bronze and copper); **B:** kohl bottle (bronze); **C:** belt ornaments; **D:** beads; **E:** bracelets; **F:** gold-foil fillets; **G:** decoratively incised shells.

Category VIII: METAL LIDS AND STOPPERS

class: **A:** lids and stoppers surmounted by zoomorphic figures; **B:** saucer lids.

The foregoing typology appears to be incomplete as since the time of its composition many new objects have been discovered. For instance there is no mention of stone objects such as dabbers, pestles, grinding stones or microlithic tools. The biggest drawback, however, is the inability to join the artefacts with the respective chronological horizon. The dates given by the author (3rd century BC to 2nd century AD) seem to be too late and do not reflect the full development of the Iron Age. That is because he based his conclusions on the materials from Taxila, moreover on the ones from only its upper levels. The excavation report provided by Marshall in 1951 was the only complete source for comparative studies in those days, but it gave a misleading picture of the material culture of the South Indian Iron Age. Nevertheless, Leshnik's classification is still useful and is the groundwork for other scholars. When reworked and supplemented it can be beneficial also for chronological studies (McIntosh 1985, 468–469).

Several words should be said about pottery. There are basic ceramic wares occurring in association with the Iron Age in South India, namely the black and red ware, all-black ware, and red ware with or without slip. All the others, such as brown ware, coarse red ware or micaceous red ware, are local variations (the latter peculiar to the Vidarbha region) (Ghosh 1989a, 246). They are of secondary importance and therefore have not been studied in detail. Especially black and red ware was an object of intensive research, which resulted in multiple papers (Srivastava 1980; Singh 1982). The studies of the encountered shapes revealed that the most popular shapes in habitation deposits included: bowls, lids, vases and globular pots. Basins, dishes and jars were especially frequent in the Vidarbha region. Karnataka yielded a considerable number of carinated bowls and globular pots. Other shapes occur sporadically from site to site. In the burial context the overall frequency is almost alike: bowls, lids, vases, globular pots and legged vases (excluding Vidarbha) were the most popular forms. However, regional variations were little bit stronger. Dishes, ring stands, conical vases and pyriform jars appear to be characteristic for Tamil Nadu burials. Ring stands,

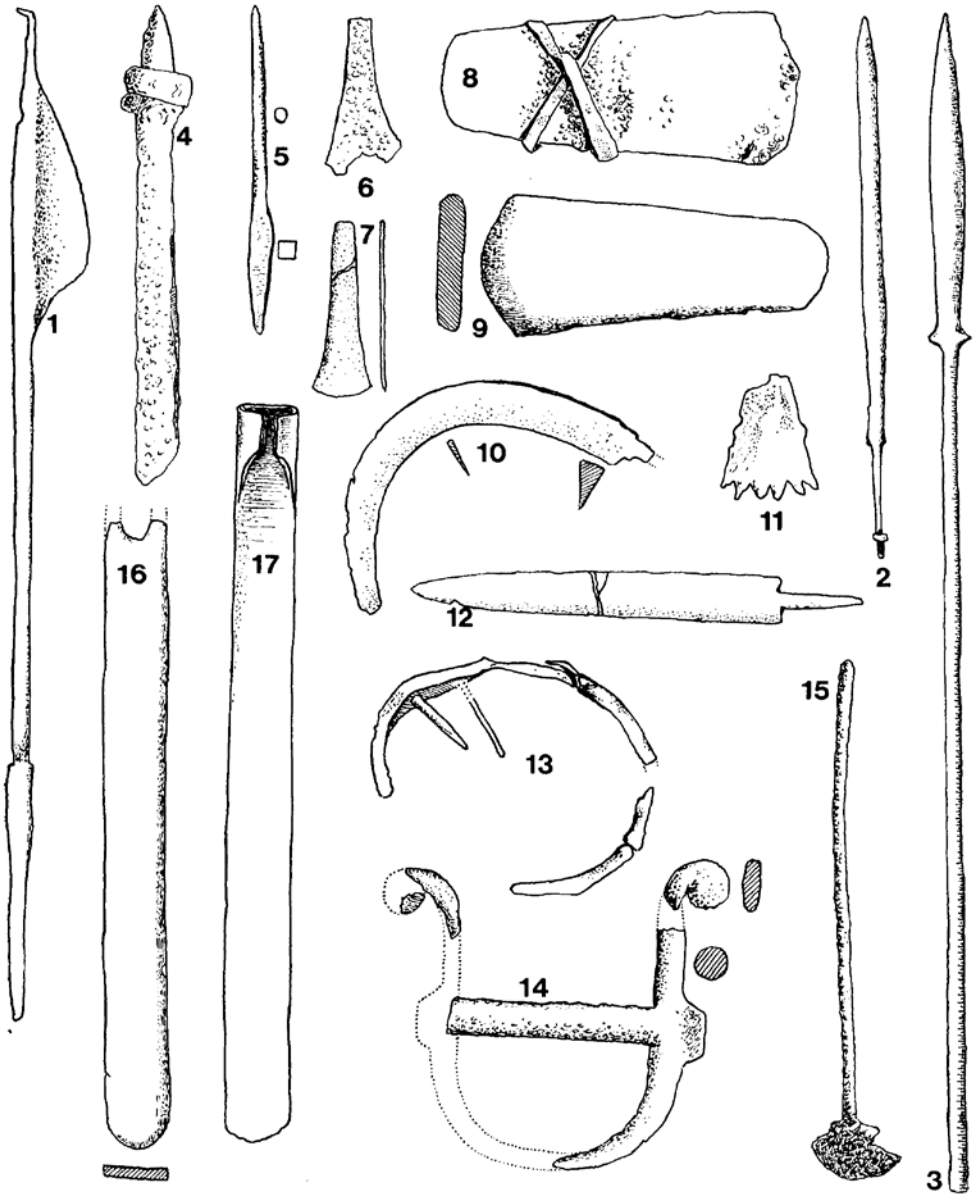

Fig. 4. Iron implements from the South Indian Iron Age: 1 – lance, Brahmagiri (60 cm); 2, 3 – Sāṅūr (3 is an all-iron lance); 4 – sword, Junapani; 5 – punch (?), Brahmagiri; 6 – chisel, Junapani; 7 – chisel, Brahmagiri; 8 – celt, Junapani; 9 – celt, Sāṅūr (30 cm); 10 – sickle, Brahmagiri (10 cm); 11 – wood-working tool, Brahmagiri (4 cm); 12 – knife, Sāṅūr (38 cm); 13 – wheel tire, Brahmagiri (23 cm in diameter); 14 – horsebit, Sāṅūr (14 cm in width); 15 – ladle, Junapani; 16, 17 – iron bars, Sāṅūr (50 and 80 cm) (after Pleiner 1971, 27)

Ryc. 4. Przedmioty żelazne kultury epoki żelaza w Południowych Indiach: 1 – oszczep, Brahmagiri (60 cm); 2, 3 – Sāṅūr; 4 – miecz, Junapani; 5 – przekłuwacz (?), Brahmagiri; 6 – dłuto, Junapani; 7 – dłuto, Brahmagiri; 8 – siekiera, Junapani; 9 – siekiera, Sāṅūr (30 cm); 10 – sierp, Brahmagiri (10 cm); 11 – narzędzie do obróbki drewna, Brahmagiri (4 cm); 12 – nóż, Sāṅūr (38 cm); 13 – okucie koła, Brahmagiri (23 cm średnicy); 14 – wędzidło, Sāṅūr (14 cm szerokości); 15 – chochla, Junapani; 16, 17 – żelazne pręty, Sāṅūr (50 i 80 cm) (za: Pleiner 1971, 27)

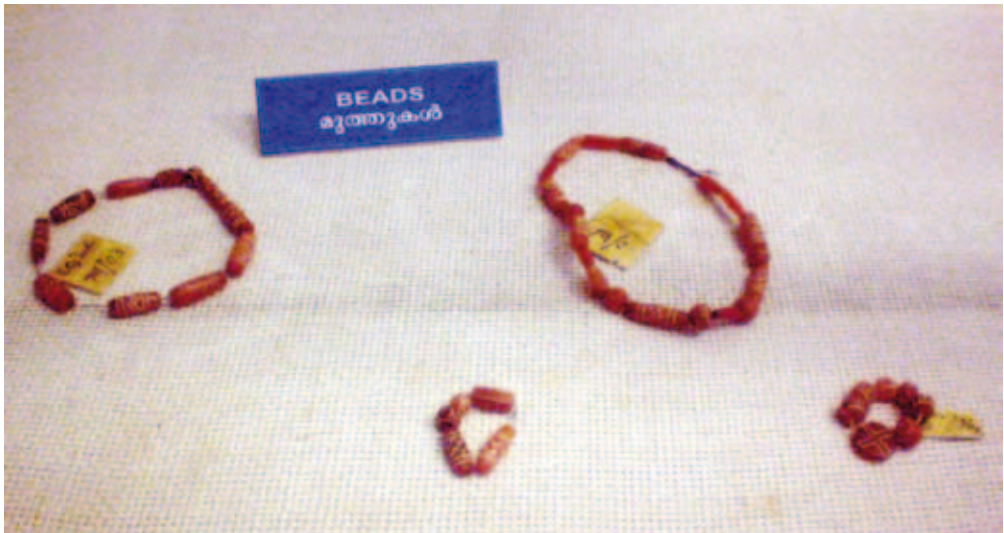

Fig. 5. White-etched carnelian beads, the Archaeological Museum, Thrissur (photo by author)

Ryc. 5. Kraneolowe koraliki zdobione nacinaniem, Muzeum Archeologiczne w Thrissur (fot. autor)

dishes and miniature pots (probably bearing symbolic function) are especially popular in Andhra Pradesh. Spouted pots can be met in Karnataka. Basins frequently found in Vidarbha habitation almost do not occur in the grave context, which may indicate their strictly utilitarian function.

5. Typology of megalithic burials

Although the South Indian Iron Age culture displays a certain uniformity in the burial character, a significant diversity exists in the mode of construction culminating in different types of megalithic burials. The difficulty in creating an accurate typology lies in the variation between the surface indication and the excavated plan and content. For instance a cairn circle may contain a cist, urn, sarcophagus or even a simple pit burial. That is why each tomb should be in fact treated separately and definitely not classified only upon external traits. Unfortunately, this simple rule is not followed in every case.

Even though categorizing megaliths can be misleading, some order had to be pursued. The first successful attempt to typologize South Indian megaliths was made by Krishnaswami (1949, 35–45). The basic types he introduced are inherently applied till nowadays (of course some ameliorations have been introduced in the light of increasing excavated evidences). After this pioneer work other typologies were propounded, more or less related to Krishnaswami's. More prominent ones were propounded by Gururaja Rao (1972), Sundara (1975), Rao (1988) and Moorti (1989). There is no scope for the present work to describe all of them in detail, however major types of megaliths (Fig. 6), most frequently employed in the literature, shall be outlined.

1. Cist

The term applies to a box-like construction whose sides are built of orthostatic slabs placed under the surface. The slabs forming the cist are arranged in a way which prevents one another from collapsing.

2. Dolmenoid cist (Fig. 7)

This tomb has a form of a square or rectangular box-like structure made of several orthostats (usually four, one for each side) supporting a capstone. The floor may be also provided in a form of stone slabs. The orthostats and the capstones can be shaped either of undressed rough blocks or partly dressed flattish stones (Gururaja Rao 1972, 239). The term dolmenoid cist can be used interchangeably with dolmen-like cist or cist-like dolmen, which makes it even more misleading. It was applied in the case when the cist was half buried or the dolmen partially covered (Rajan 2004a, 26).

Menhir

Dolmenoid cist/dolmen

Topikal

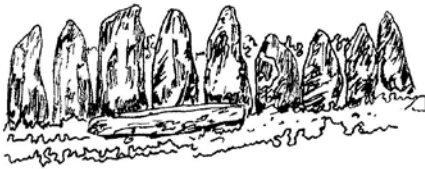
Kundan kudai
(hood stone)

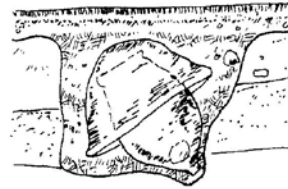
Cairn circle

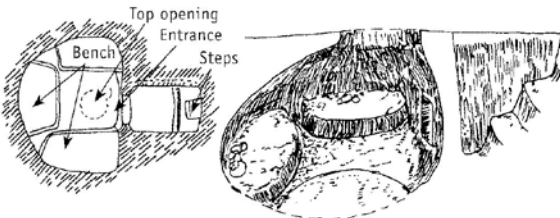
Multiple hood stones

Stone alignment

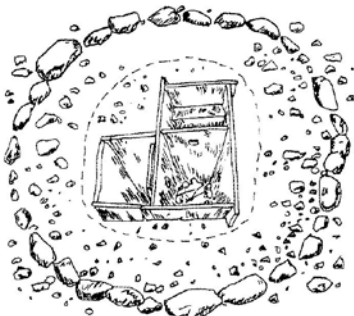
Urn burial

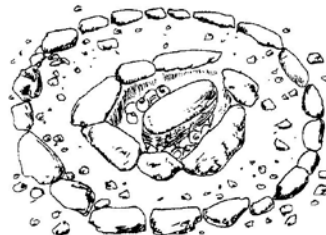
Rock-cut cave

Port hole cist

Transepted cist

Sarcophagus in
dolmenoid cist

Fig. 6. Types of megalithic monuments (after Singh 2008, 243)
Ryc. 6. Typy pochówków megalitycznych (za: Singh 2008, 243)

Fig. 7. Dolmenoid cist within a stone circle covered by vegetation (Siruthavur) (photo by author)

Ryc. 7. Skrzynia dolmenoidalna wewnątrz kręgu kamiennego przykryta roślinnością (Siruthavur) (fot. autor)

Sundara encloses cists, dolmenoid cists and dolmens in one category, namely the chamber tombs. Their differentiation depends upon the degree of concealment in the ground. A cist has an underground chamber, a dolmenoid cist is partially covered, whereas a dolmen is fully raised from above the ground (Sundara 1979, 333; Fukao 1996, 66). This classification can be highly confusing, because a simple geomorphological process (erosion or accumulation) or human activity can change one type into another.

3. Pit burial

It is the simplest type of burial. The deceased along with funerary assemblage was placed in a pit dug out specially for this purpose and filled with earth and cairn packing. There are instances when the pit is sealed by a huge capstone. Diverse dimensions and depths may be

encountered, the shapes also vary from oval to rectangular. Shallow pits are specific for the Vidarbha region (Rao 1988, 10). At Brahmagiri 2,5 m deep pits were encountered. According to Wheeler's suggestion (1948, 199), they served as a place of primary burial where human bodies were exposed shortly after death. Four roughly trimmed granite slabs were found placed symmetrically on the floor of the pit to support the legs of a bier. After some time bones of an individual were removed to a cist, which was the place of the final interment. This hypothesis is not quite convincing as bone fragments and considerable amount of grave goods were found in such pits, which denotes that those were actual graves. Similar deep pit burials were noted at Maski and Sānūr, which further undermined Wheeler's concept.

4. Urn burial (Fig. 8)

Urn burials were also a part of the Iron Age burial custom. However, they appear to be indigenous for Deccan during the neolithic-chalcolithic period. The hollow-legged urns are known for instance

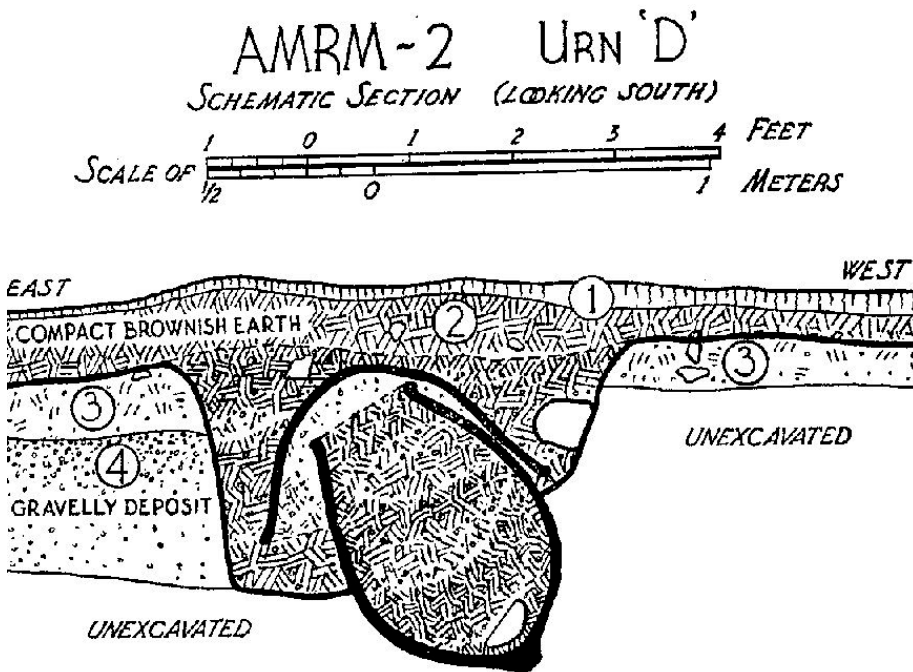

Fig. 8. Urn burial from Amirtamaṅgalam (after Banerjee 1955, 21)

Ryc. 8. Pochówek urnowy z Amirtamaṅgalam (za: Banerjee 1955, 21)

from Inamgaon of the Later Jorwe period (Allchin, Allchin 2007, 342). Earthen pots were employed to store skeletal remains and funeral assemblage and after deposition it was sealed by a lid. In some instances a cap stone and cairn packing were provided.

5. Sarcophagus (Fig. 9)

The custom of placing skeletal remains and the primary deposit of grave furniture in a sarcophagus may be considered as an elaborate form of urn burial. The oblong terracotta receptacle, which is a sarcophagus, is customarily provided with a convex lid, rows of legs at the bottom and often with a capstone. The zoomorphic sarcophagi are especially intriguing. The ram-shaped example is known from Sankavaram, the cow-shaped one was noted in Kerala and the elephant-shaped one in Perumbair (Gururaja Rao 1972, 243). Rao (1988, 12) noticed that sarcophagi could be made of three types of raw material, namely: terracotta, stone and wood.

Fig. 9. Ram-shaped sarcophagus from Sankavaram (after:<http://www.chennai-museum.org/draft/gallery/02/05/prehist3.htm>, 7.04.2010)

Ryc. 9. Sarkofag w kształcie barana z Sankavaram (za: <http://www.chennai-museum.org/draft/gallery/02/05/prehist3.htm>, 7.04.2010)

6. Rock-cut chamber (Fig. 10)

This form of grave had been scooped out in soft laterite that occurs in the southern part of the west coast. This type is peculiar to the Kochi and Malabar regions of Kerala. Additionally, a lateritic rock-cut

Fig. 10. The entrance to a rock-cut cave (Ariyanur) (photo by author)
Ryc. 10. Wejście do grobowca skalnego (Ariyanur) (fot. autor)

chamber was reported from the Uttara Kannada district of Karnataka (Raghunath Bhat 2004, 249). The general layout consists of an open well, rectangular or squarish, cut vertically down. Easy access is provided by a flight of steps. One of the walls, opposite to the steps has an entrance (sometimes with a recessed facade) leading to a funerary chamber, which can be circular, semicircular or rectangular in shape. The floor of the interior of a cave is invariably 30 to 60 cm lower than the floor of its outer court (Sharma 1956, 94–95). The internal furniture consists of a bench on two or three sides or a stool and in some cases a fireplace. All those items are formed out of solid rock to serve

as a pedestal for skeletal remains and grave goods. The ceiling of the chamber is domed and converges towards the top at the centre, where it is provided either with a pillar or a circular opening, invariably covered with a slab. The sites like Eyyal and Kattakampal brought instances of multi-chambered caves, where two or more chambers have entrances from a single open well (Gururaja Rao 1972, 235–237).

7. *Kudaikal* (Fig. 11) and *topikal*

The distribution of the types known as *kudaikal* (umbrella stone) and *topikal* (hat/cap/hood stone) is restricted to the state of Kerala, especially to the laterite abundant districts: Kozhikode, Malappuram and Trissur.

The construction of *kudaikal* comprises of four vertically planted slabs (clinostats), significantly tapering towards the top. A well-dressed, hemispherical capstone is placed above them. Their external shape resembles an umbrella or a mushroom. The internal area at the bottom of clinostats is squarish in shape and provides some space for grave goods, however *kudaikals* are examined insufficiently to make

Fig. 11. *Kudaikals* at Ariyanur, one devoid of a capstone in the foreground (photo by author)

Ryc. 11. *Kudaikale* w Ariyanur, jeden pozbawiony płyty stropowej (na pierwszym planie) (fot. autor)

any statements about the nature of burials. At Cheramangad no interment was found under the external stone appendage of the excavated umbrella stone (Naramsimhaiah 1995, 34), while the Kodakuthiparamba *kudaikal* chamber covered an urn burial with grave goods (John 1982, 150–151).

The other type called *topikal* consists of a burial pit covered with a hemispherical lateritic capstone resting directly on the ground. They are nothing more than lids placed over burial urns. The only difference between ordinary urn burials provided with a flat slab is the shape of the capstone and its emergence above the ground level, which marks the grave as a memorial stone. At Cheramangad an urn burial within a pit of 1,05 m depth was met under a hood stone. Evidence from Cheramangad, one of few excavated sites, suggests that only hat stones were proper graves, while multiple hood and umbrella stones were symbolic (Naramsimhaiah 1995, 33–34).

A sub-type called a multiple-hood stone is known from Cheramangad, where the number of clinostats is larger (5 to 12) and their tops do not converge, therefore, the manner in which a capstone was placed cannot be concluded (Gururaja Rao 1972, 337). No interment was observed under a multiple-hood stone excavated at Cheramangad (Naramsimhaiah 1995, 33–34).

The following types should not be considered as specific burial varieties. They do not contain any funerary material, therefore cannot be treated as a separate form of burial, but rather as a kind of protective and memorial marking. Those lithic appendages were erected not only to keep safe the proper burial, but also to demarcate it (Rao 1988, 13). Because the terms are used broadly in the literature, there is a description below to explain their nature. In some instances they are treated as burial types due to identification based only on external traits.

8. Dolmen

Dolmens are formed by stone slabs or boulders arranged according to a square or rectangular plan. The whole construction remains uncovered by the ground and is topped by a cap stone, in some cases covered with a heap of cairn. Various types of burials were reported from inside the dolmens, such as cists, sarcophagi or urns (Rao 1988, 13–14). The studies in the Upper Palar Basin involving archaeological and literary evidence suggested that dolmens were also meant to serve

as territorial markers in the pastoral lands, visible at their significant localities in the landscape, and focal points along pathways in order to protect resources of each community (Darsana 1998, 59, 62).

9. Menhir, alignment, avenue

Menhirs are monolithic pillars, dressed or not, planted vertically into the ground. Their height ranges between 1 m and even 5 m, but usually does not exceed 2 m. Their function is essentially commemorative, as they mark a nearby burial (such as at Devikulam or Baise; see Sundara 2004, 244), but there are instances when no funerary remains were recognized in menhir's vicinity (Maski). In such cases it could serve as a cenotaph. Series of menhirs placed in rows are known as alignments. They consist of parallel lines of standing stones, oriented to the cardinal directions. The most elaborate composition of menhirs was attained by erecting two or more rows of parallel alignments, which is known as avenue (Gururaja Rao 1972, 238–239).

10. Anthropomorphic figure (Fig. 12)

A peculiar type of anthropomorphic representations is associated with megalithic burials and it is believed to be the earliest stone carving tradition of South India. It may be treated as an extraordinary form of menhir. The figures (generally 1,7 to 2,6 m high) are portrayed in a simple and symbolic manner, without depicting most of sensory organs and lower limbs. The differentiation between ventral and dorsal sides as well as sex determination of the statues is impossible in most of the cases. However, in a few instances female features such as breasts were observed. The ethnographic studies revealed that this kind of statues represent mainly the ancestors and rarely the god of tribal people (Rao 1993, 19; 2000, 111).

11. Stone/slab circle and cairn

A stone circle is one of the most frequently encountered lithic appendages. It is made of huge dressed or undressed boulders arranged in a circular manner around the proper grave. The number of stones and the diameter of the circle vary. The circle can be also formed by means of dressed slabs. The stone or slab circle is commonly filled with a heap of rubble, quarried or in a natural form known as cairn. The cairn packing is provided over the proper grave most probably for a protective purpose (Rao 1988, 13).

Fig. 12. Anthropomorphic figure (after Rajan *et al.* 2009, cover)
Ryc. 12. Figura antropomorficzna (za: Rajan *et al.* 2009, okładka)

The feature differentiating the Iron Age burials from those from the preceding periods is the deposition of funerary remains of the deceased in specially assigned graveyard zones (Sankalia 1977, 149). The chalcolithic people preferred interments inside a settlement, frequently in the house floorings. The situation forecasting a change in burial customs was observed at Banahalli, where usual grave pits situated in a habitation were provided with a cairn packing (Narasimhaiah 1992, 44). This essentially megalithic quality was found in association with rather chalcolithic assemblage, but later phases displayed an increase in the Iron Age traits (such as black, and red and black wares). It may also indicate that the transition to megalithic funerary customs was a gradual process and not a sudden cultural change brought by outsiders. Besides, the pre-megalithic forms of the disposal of the dead were still cultivated (Dikshit 1992, 33).

The Iron Age people observed various modes of burial. Some instances reveal simple inhumation, while in other cases the unburnt bones were collected after they had been exarnated and placed in an

urn or in a cist. Several graves disclosed fragmentary burials, where only chosen bones were deposited. Fragments of many individuals specially arranged in one grave are also frequent, whereas cremation is rare. Single graves are rarely encountered and belong mostly to the pit burial type. It was noted that single burials are usually well equipped and complete. Double burials were determined chiefly by the number of skulls in secondary burials, but primary burials of whole skeletons in the extended position were also observed for instance at Mahurjhari and Yeleswaram. The majority of megalithic burials was multiple, fractional and secondary. There were no instances of interments of three or more full skeletons in a single grave, however in some cases one full skeleton was accompanied by other fractional skeletons (Rai-gir). The commonness of multiple burials might have been imposed by economic approach to grave construction. The enlargement of separated burial space within one grave could be achieved for instance by introducing a transeption to the cist. It can be postulated that only the richest members of society could afford single burials. The burials of children are extremely rare and many of them were accommodated in pots (Rao 1988, 114–119). The question whether all members of the society were buried in megaliths remains open. According to Moorti (1989, 282) the monuments were meant to entomb a restricted number of individuals, the interment was rarely performed, perhaps once or twice for a generation. It is very likely according to him that megaliths were a privilege of the upper segment of the society. Such theories are however hazardous due to insufficient amount of excavation works. Usually, the excavation comprises only few selected (the biggest, most prominent) burials. There is a need for precise examination of all graves within one site to assess differentiation in funerary assemblage.

6. Socio-economic conditions

The studies on the material culture of South Indian Iron Age communities revealed its huge complexity. This cultural phenomenon, which had originated around 1000 BC, probably in the northern regions of Karnataka and Andhra Pradesh, and spread across the vast space of Indian subcontinent, amazes by its simultaneous diversity and uniformity.

Some scholars believe that the introduction of iron technology led to the acceleration of agricultural expansion and subsequently a dra-

matic growth in human population. In consequence, increased deforestation and loss of wildlife forced the remaining hunter-gatherers to assimilate agricultural activities (Misra 2001, 522). Indeed, population growth as well as diversification and expansion of agriculture occurred, but not to such an extent to deprive people of various habitats. Keeping mixed economy was still possible. The multiple evidence for specialised agro-pastoral economy does not exclude the existence of other modes of subsistence.

The settlement pattern regarded as a network of habitation loci and the record of its activities is still an undiscovered field in South Indian archaeology. It has been generally observed that the location pattern of the Iron Age habitation resembles the modern one i.e. settlements are located in valley plains and at least 3 km away from hill ranges. The investigation in the Upper Gundar Basin for instance revealed that the habitation size varied from 0,75 to 3 ha and no hierarchy was noted (Selvakumar 1996, 40). The habitation pattern of the whole area is perceived as conglomerations of small settlements of approximately a few hundred people (Rao 1988, 65).

In the Dharmapuri region the survey brought the conclusion that each locality of a 5 km radius had its own connected cluster of sites (Rajan 2004, 21) creating a specific microregion, where resources could be shared by inhabiting communities. The sites concentration is noted mainly in the Krishna and Kāveri valleys and their tributaries. It was noticed that the location of a settlement was generally conditioned by the availability of resources, especially water, minerals and arable land. It may be said that the settlements were the reflection of the allocation of resources, and on a smaller scale of social relationship to the geographical features. The difference between burial and village landscapes is affirmed. The habitation sites are located in the vicinity of perennial water supply, which is not necessary for cemeteries (Deo 1990, 76). In the case of burials the raw material for construction was the limiting resource, but the rock type was not important (Sundara 1975, 155).

The paucity of known settlements in relation to graveyards is conspicuous. Out of the 1933 known Iron Age sites merely 399 yield settlement (Moorti 1989, 273). This situation may also be illustrated by the Vidarbha example. The whole region yielded eighty sites (Joshi 2004, 251), but only eight revealed habitation vestiges. The habitation-cum-

burial character, especially valuable for comparative studies, was noted only in five cases. In the case of the Dharmapuri region the figures state 194 burial sites, 9 habitation sites and 26 habitation-cum-burial sites (Sudyka 2010, 173–174). One of the reasons for this paucity may be the covering of the Iron Age deposits by rapid accumulation of sediments washed out from other localities, typical of the monsoon climate (Joshi 2004, 252). Another cause is connected with the location of habitation, making it more prone to fluvial modifications, which could lead to greater destruction when compared to graveyards on elevated terrain portions (Prakash, Gopikrishna 1998, 50). But the most probable reason for this situation is the insufficient state of exploration combined with the difficulty to spot habitation deposits in the densely inhabited area of present South India.

References

- Allchin B. and Allchin R. 2007. *The Rise of Civilization in India and Pakistan*. New Delhi.
- Banerjee N. R. 1955. Excavation at Amirthamangalam, District Chingleput. In A. Ghosh (ed.), *Indian Archaeology 1954–1955. A Review*. New Delhi, 20–22.
- Banerjee N. R. 1966. Amirthamangalam 1955: A Megalithic urn-burial site in district Chingleput, Tamilnadu. *Ancient India* 22, 3–36.
- Bauer A. M., Johansen P. G. and Bauer R. L. 2007. Toward a Political Ecology in Early South India: Preliminary Considerations of the Socio-politics of Land and Animal Use in the Southern Deccan, Neolithic through Early Historic Periods. *Asian Perspectives* 46(1), 3–35.
- Chakrabarti D. K. 2008. *India. An Archaeological History. Palaeolithic Beginnings to Early Historic Foundations*. New Delhi.
- Childe V. G. 1948. Megaliths. *Ancient India* 4, 4–13.
- Darsana S. B. 1998. Megaliths of the Upper Palar Basin, Tamilnadu – a New Perspective. *Man and Environment* 23(2), 51–64.
- Deo S. B. 1990. The Megalithic Economy in Vidarbha. In A. Ray and S. Mukherjee (eds.), *Historical Archaeology of India. A Dialogue Between Archaeologists and Historians*. New Delhi, 73–76.
- Dikshit K. N. 1992. Iron Age and Peninsular India. *Purātattva* 22, 31–34.
- Fukao J. 1996. The Position of Dolmens in South Indian Megalithic Culture. *Gauravam. Recent Researches in Indology*. New Delhi, 66–71.
- Ghosh A. 1989. *An Encyclopaedia of Indian Archaeology* 1. New Delhi.
- Gururaja Rao B. K. 1972. *Megalithic Culture in South India*. Mysore.
- Jain V. K. 2006. *Prehistory and Protohistory of India. An Appraisal. Palaeolithic- Non-Harappan Chalcolithic Cultures*. New Delhi.

- John K. J. 1982. Perambra, 1979. New Light on Kodakkals of Malabar. In R. K. Sharma (ed.), *Indian Archaeology. New Perspectives*. New Delhi, 148–154.
- Joshi P. S. 2004. Vidarbha Megaliths: Development and Application of New Techniques in the Light of Budihal Excavations. In A. Sundara (ed.), *Indian Prehistory and Protohistory*. Government of Karnataka, 251–254.
- Krishnaswami V. D. 1949. Megalithic types of South India. *Ancient India* 5, 35–45.
- Leshnik L. S. 1974. *South Indian „Megalithic” Burials. The Pandukal Complex*. Wiesbaden.
- Leshnik L. S. 1975. Nomads and Burials in the Early History of South India. In L. S. Leshnik and G. Sontheimer (eds.), *Pastoralists and Nomads in South Asia*. Wiesbaden, 40–67.
- McIntosh J. R. 1985. Dating the South Indian Megaliths. *South Asian Archaeology* 1983. Naples, 467–493.
- Misra V. N. 2001. Prehistoric human colonization of India. *Journal of Biosciences* 26(4), 491–531.
- Moorti U. S. 1989. *Megalithic Culture of South India: Socio-Economic Perspectives* (unpublished Ph.D. thesis submitted to the University of Poona). Poona.
- Morrison K. D. 2005. Brahmagiri Revisited: a Re-analysis of the South Indian Sequence. *South Asian Archaeology* (2001) 1. Paris, 257–261.
- Nagaraja Rao M. S. 1981. Earliest Iron- using people in India and the Megaliths. In M. S. Nagaraja Rao (ed.) *MADHU Recent Researches in Indian Archaeology and Art History*. Delhi, 25–32.
- Nagaraju S. and Gururaja Rao B. K. 1979. Chronology of Iron Age in South India. In D. P. Agrawal and Chakrabarti D. K. (eds.). *Essays in Indian Protohistory*. Delhi, 321–329.
- Narasimhaiah B. 1992. Excavation at Banahalli, District Kolar. In M. C. Joshi (ed.), *Indian Archaeology 1986–1987. A Review*. New Delhi, 42–45.
- Narasimhaiah B. 1995. Excavation at Cheramangad, district Trichur. In S. K. Mahapatra (ed.), *Indian Archaeology 1990–1991. A Review*. New Delhi, 33–34.
- Pleiner R. 1971. The Problem of the Beginning Iron Age in India. *Acta Praehistorica et Archaeologica* 2, 5–76.
- Possehl G. L. 1989. *Radiocarbon dates for South Asian archaeology*. Philadelphia.
- Prakash P. V. and Gopikrishna K. 1998. The impact of Geomorphological Changes on Archaeological Sites: Isunuru, a Vanishing Megalithic Site on the Godavari River. *Man and Environment* 23(2), 45–50.
- Radiocarbon 1968. Radiocarbon date for Takalghat, District Nagpur. In A. Ghosh (ed.), *Indian Archaeology 1967–1968. A Review*. New Delhi, 71.
- Radiocarbon 1971. Radiocarbon date for Takalghat, District Nagpur. In A. Ghosh (ed.), *Indian Archaeology 1968–1969. A Review*. New Delhi, 72.
- Radiocarbon 1980. Radiocarbon date for Apukallu, District North Arcot. In B. K. Thapar (ed.), *Indian Archaeology 1977–1978. A Review*. New Delhi, 89.
- Radiocarbon 1981a. Radiocarbon date for Polakonda, District Warangal. In B. K. Thapar (ed.), *Indian Archaeology 1978–1979. A Review*. New Delhi, 104.
- Radiocarbon 1981b. Radiocarbon dates for Naikund, District Nagpur, In B. K. Thapar (ed.), *Indian Archaeology 1978–1979. A Review*. New Delhi, 105.

- Radiocarbon 1993. Radiocarbon dates for Vallam, District Thanjavur. In M. C. Joshi (ed.), *Indian Archaeology 1987–1988. A Review*. New Delhi, 148.
- Radiocarbon 1995. Radiocarbon date for Kodumanal, District Periyar. In S. K. Mahapatra (ed.), *Indian Archaeology 1990–1991. A Review*. New Delhi, 101.
- Radiocarbon 2000a. Radiocarbon date for Watgal, District Raichur. In R. S. Bisht, C. Dorji and Arundhati Banerji (eds.), *Indian Archaeology 1993–1994. A Review*. New Delhi, 141.
- Radiocarbon 2000b. Radiocarbon dates for Adam, District Nagpur. In Hari Manjhi, C. Dorji and Arundhati Banerji (eds.), *Indian Archaeology 1994–1995. A Review*. New Delhi, 93.
- Radiocarbon 2002. 1995–96 Radiocarbon date for Pappinayakanpatti, District Madurai. *Indian Archaeology 1995–1996. A Review*. New Delhi, 135.
- Raghunath Bhat H. R. 2004. Megalithic Remains of Uttara Kannada Region: A Note. In A. Sundara (ed.), *Indian Prehistory and Protohistory (Recent Studies)*. Govt. of Karnataka, 247–250.
- Rajan K. 1994. *Archaeology of Tamilnadu (Kongu Country)*. Delhi.
- Rajan K. 2004. *Excavations at Mayilāḍumpārai. A Preliminary Report*. Thanjavur.
- Rajan K. 2008. Situating the Beginning of Early Historic Times in Tamil Nadu: Some issues and reflections. *Social Scientist* 36(1–2), 40–78.
- Rajan K., Yathees Kumar V. P. and Selvakumar S. 2009. *Catalogue of Archaeological Sites in Tamil Nadu* 1. Thanjavur.
- Rajendran P. 2003. Prehistory of Kerala. In K. K. Kusuman (ed.), *Issues in Kerala historiography*. Thiruvananthapuram, 1–12.
- Ramachandran K. S. 1970. Chronology of the Indian Megaliths Some Considerations. *Purātattva* 3, 107–109.
- Ramachandran K. S. 1975. *Radiocarbon dates of Archaeological Sites in India*. Hyderabad.
- Ramachandran K. S. 1980. *Archaeology of South India. Tamil Nadu*. Delhi.
- Rangacharya V. 1985. *Pre-Historic India*. Delhi.
- Rao K. P. 1988. *Deccan Megaliths*. Delhi.
- Rao K. P. 1993. Understanding Megalithic Practices – An Ethnological Approach. *Andhra Pradesh History Congress, 17th Session*. Tirupati, 18–21.
- Rao K. P. 2000. Megalithic Anthropomorphic Statues: Meaning and Significance. *Indo-Pacific Prehistory Association Bulletin* 19 (= *Melaka Papers* 3), 111–114.
- Sankalia H. D. 1962. *Indian Archaeology Today*. Bombay.
- Sankalia H. D. 1977. *Prehistory of India*. New Delhi.
- Selvakumar V. 1996. Archaeological Investigations in the Upper Gundar Basin, Madurai District, Tamilnadu. *Man and Environment* 21(2), 27–42.
- Sharma A. K. 1991. Excavations at Karakabhat. *Purātattva* 21, 21–24.
- Sharma Y. D. 1956. Rock-cut Caves in Cochin. *Ancient India* 12, 93–115.
- Singh H. N. 1982. *History and Archaeology of Black-and-Red Ware (Chalcolithic Period)*. Delhi.
- Singh U. 2008. *A History of Ancient and Medieval India. From the Stone Age to the 12th Century*. Pearson Longman.
- Srivastava K. M. 1980. *Community Movements in Protohistoric India*. Delhi.

- Sudyka J. 2010. The Iron Age culture in South India with a special reference to the settlement studies in the Dharmapuri region (Tamil Nadu) (unpublished M. A. thesis submitted to the Jagiellonian University). Kraków.
- Sundara A. 1975. *The Early Chamber Tombs of South India*. Delhi.
- Sundara A. 1979. Typology of Megaliths in South India. In D. P. Agrawal and D. K. Chakrabarti (eds.), *Essays in Indian Protohistory*. Delhi, 331–340.
- Sundara A. 2004. Menhirs in Mid-western Karnataka: Further Notices. In A. Sundara (ed.), *Indian Prehistory and Protohistory (Recent Studies)*. Govt. of Karnataka, 242–246.
- Tewari R. 2003. The origins of iron- working in India: new evidence from the central Ganga Plain and the Eastern Vindhyas. *Antiquity* 77(297), 536–544.
- Thapar B. K. 1985. *Recent Archaeological Discoveries in India*. Paris–Tokyo.
- Wheeler M. 1948. Brahmagiri and Chandravalli 1947: Megalithic and other cultures in the Chitaldurg district, Mysore State. *Ancient India* 4, 180–310.

Joanna Sudyka

„Megalityczna” epoka żelaza w południowych Indiach

1. Wstęp

Kultura epoki żelaza z południowych Indii przez długi czas znana była wyłącznie z megalitycznych budowli. Megality, jak zdefiniował je Childe (1948, 5) są „...zazwyczaj skonstruowane z dużych płyt lub bloków kamiennych w ich naturalnej formie bądź obrabianych i przycinanych”. Od najwcześniejszych czasów ludzie wierzyli, że budowle te kryły w sobie złoto lub enigmatyczny popiół, który mógł zmienić w nie każdy metal. Nierzadko megality padały ofiarą wandalizmu, zabierano kamienie jako użyteczny materiał budulcowy (Nagaraja Rao 1981, 26). Aby lepiej poznać ich naturę pierwsi archeolodzy-amatorzy „eksplorowali” je w dość brutalny sposób przy użyciu dynamitu (Sankalia 1962, 100). Obecnie jasnym jest, że monumenty te stanowią integralną część kultury epoki żelaza w południowych Indiach, a jej badanie nie skupia się już wyłącznie na nich. Istnieje nawet radykalny pogląd, który nie uznaje tak zwanego kompleksu megalitycznego za niezależną kulturę. Postrzegany on jest jako nic ponad obrządek grzebalny wyrosły w kontekście neolityczno/chalkolitycznym (Chakrabarti 2008, 238-239). Jednak takie przekonania wydają się być zbyt śmiało zważywszy na fakt, że początki tej tradycji oraz jej związek z początkami epoki żelaza nie są całkowicie rozpoznane.

Po pierwsze należy wyjaśnić terminologię. We wcześniejszym piśmiennictwie istniała tendencja do nazywania omawianego okresu na podstawie najbardziej rozpoznawalnej cechy tj. pochówków megalitycznych. W związku z tym funkcjonował termin epoka lub kultura megalityczna. W świetle obecnej wiedzy bardziej odpowiednie wydaje się używanie określenia kultura epoki żelaza. Jest tak ponieważ obecność i obfitość występowanie przedmiotów żelaznych w tym horyzoncie kulturowym jest przeważająca. Tego samego nie można powiedzieć o grobach megalitycznych, gdyż zgodnie z definicją należy tak określać wyłącznie te wykonane przy użyciu dużych bloków kamiennych. Jak wiadomo, niektóre pochówki, a nawet całe stanowiska grobowe pozbawione są megalitycznej obstawy (nie wspominając o stanowiskach osadniczych). Dobrym przykładem jest Amirtamañgalam, znane cmentarzysko urnowe (Banerjee 1955; 1966). Megalityzm postrzegany jest wyłącznie jako zwyczaj grzebalny, który pojawił się w epoce żelaza i kontynuował się w następującej epoce wczesnohistorycznej. Określenie kultura megalityczna używane jest w poniższym artykule wyłącznie w kontekście prac wcześniejszych autorów.

Celem artykułu jest uaktualniona, ogólna charakterystyka kultury epoki żelaza południowych Indii. Omówione zostaną zasięg terytorialny, chronologia, kultura materialna, aspekt sepulkralny wraz z typologią megalitów oraz

zarys zagadnień społeczno-ekonomicznych. Wszystkie nazwy geograficzne i terminy indyjskie podawane są w oryginalnej pisowni.

2. Zasięg terytorialny

Głównym skupiskiem występowania megalitów jako części kultury epoki żelaza jest obszar Indii Południowych i Środkowych. Obejmuje ono terytoria stanów: Kerala, Tamil Nadu, Karnataka, Andhra Pradesh i Maharashtra (Ryc. 1).

Ślady tej kultury naturalnie wykraczają poza granice obecnych stanów (np. Karkabhat, rozległe stanowisko megalityczne w dystrykcie Durg w stanie Chhattisgarh – Sharma 1991, 21–24), jednak powyższe pięć stanów formuje rdzeń obszaru jej występowania. Podział całej strefy kulturowej zaproponowana przez Leshnika (1975, 45) obejmuje cztery regiony: 1) Tamil Nadu, 2) Wybrzeże Malabarskie, 3) Mysore i Kongu Nadu (dystrykty Coimbatore i Salem), oraz 4) Telangana (wraz z fragmentami stanu Maharashtra).

Inna grupę omawianych monumentów spotkać można poza samym Półwyspem Indyjskim w Baluchistanie oraz Makranie, Waghadur, Shah Billawal, i Murad Memon, Asota, dolinie Leh w Ladakhu, Burzahom i Gufkral w pobliżu Srinagar; Deosa, Khera, Deodhura, Kotia, Banda, Mirzapur i Varanasi (Kakoria) w stanie Uttar Pradesh; oraz Saraikola w dystrykcie Singhbhum w stanie Bihar. Kolejna koncentracja megalitycznych budowli znajduje się w północno – wschodniej części kraju, od Manipuru po Bastar w stanie Madhya Pradesh, oraz dystrykty Hazaribagh i Singhbhum (Bihar) (Thapar 1985, 106). Ta ostatnia grupa nie jest powiązana z epoką żelaza i stanowi odrębne zjawisko kulturowe. Generalnie megality z południa mają przeznaczenie grobowe, natomiast pozostałe spełniają raczej funkcję kommemoratywną i reprezentują wciąż żywą tradycję (Sankalia 1962, 100).

Niniejszy artykuł omawia wyłącznie południowoindyjskie stanowiska, gdyż należą one do jednolitego horyzontu kulturowego. Ogólne dane dotyczące występowania stanowisk widnieją w Tab. 1. Jest oczywiste, że pomimo ogromnej ilości prac eksploracyjnych i wykopaliskowych większość stanowisk pozostaje nierozpoznana.

3. Chronologia

Istnieje wiele sugestii dotyczących datowania megalitycznych monumentów z Południowych Indii. Większość badaczy przychyliła się do tezy, że nie są one związane z kulturą harappańską. Pomimo obecności paru cech mogących sugerować powiązania, jak przykładowo występowanie pochówków w urnach lub ceramiki czarno-czerwonej w poziomach późno lub post-harappańskich (np. w Lothal), żadne następstwo kulturowe nie może być udowodnione w świetle obecnej wiedzy. Przejście Południowych Indii do epoki żelaza jest procesem unikalnym w skali światowej i zdecydowanie mniej

rozpoznanym niż na północy Indii. Brak jest pozostałości w pełni rozwiniętej epoki brązu; co więcej stanowiska na samym południu subkontynentu (w Tamil Nadu) nie wykazują obecności warstw chalkolitycznych (Ramachandran 1980, 43; Rangacharya 1985, 170–171). Niewątpliwie rozwój epoki żelaza na południu jest kwestią niezwykle interesującą i wymagającą większej uwagi od badaczy.

Wraz z większą liczbą stanowisk, które dostarczyły dat radiowęglowych (Tab. 3) aspekt chronologii stał się jaśniejszy, a datowanie bezwzględne możliwe. Epokę żelaza umieszczono pomiędzy 1100 BC, kiedy to przedmioty żelazne pojawiły się na stanowisku osadniczym w Hallur a ostatnimi stuleciami BC, z których znane są pierwsze źródła pisane okresu wczesnohistorycznego. Wiadomym było już, że megality należały do kultury epoki żelaza, ale wciąż nie było jasne w jakim momencie ludzie zaczęli wznosić kamienne budowle. Dowody na wczesne datowanie żelaza są pewne, ale tego samego nie można powiedzieć o grobach megalitycznych, które dostarczyły mniej dat radiowęglowych (zob. Tab. 3). Studia porównawcze nad czerwono-czarną ceramiką białą malowaną pozwoliły przypuszczać, że groby jamowe z megalityczną obstawą z Tadakanahalli są współczesne z fazą przejściową z Hallur, co datuje je na sam początek kultury epoki żelaza (Nagaraja Rao 1981, 25–26, 32).

Jedna z ważniejszych chronologii została zaproponowana przez McIntosh (1985). Bazując na typologii Leshnika podzieliła ona całą kulturę na sześć okresów związanych z dostępnymi datami radiowęglowymi. Jest to jedna z bardziej udanych chronologii, gdyż wzięto pod uwagę nie tylko analizę artefaktów, lecz także zmiany morfologii grobów, obrządku pogrzebowego i zasięgu geograficznego. To kompleksowe podejście umożliwiło uchwycenie wzorców rozwoju w poszczególnych podokresach (McIntosh 1985, 469). Kolejną zaletą omawianej chronologii jest jej prostota (Tab. 2).

Jedna z ostatnio opracowanych chronologii (Moorti) umieszcza epokę żelaza pomiędzy 1200 BC a 300 BC, przy czym tradycja megalityczna kontynuuje się w pierwszych stuleciach AD. Zaproponowano podział na dwie szerokie fazy: wczesną (do 500 BC), charakteryzującą się dominacją gospodarki pasterskiej oraz późną (po 500 BC), z powszechnym użytkowaniem żelaza i popularyzacją rolnictwa oraz sztuki (Jain 2006, 124, 128).

Niewątpliwie metody datowania przyrodniczego są obecnie kluczowe. Jednak bardziej tradycyjne datowanie względne nie powinno być zaniebywane. W wielu przypadkach datowanie późniejszych faz epoki żelaza może być dokonane na podstawie monet odkrytych w warstwach archeologicznych. Są to głównie monety rzymskie pochodzące z ostatnich stuleci BC i pierwszych AD. Kolejnym ułatwieniem datowania jest obecność monumentów historycznych. Stupa postawiona na megalitycznym pochówku urnowym z Amaravati w dystrykcie Guntur jest doskonałym przykładem. Datowana na II wiek BC wyznacza *terminus ante quem* dla pochówku (Ramachandran 1970, 107; Gururaja Rao 1972, 314).

Należy również pamiętać, że każdy okres posiada fazy przejściowe zarówno na początku jak i końcu, tak więc niemożliwe jest wyznaczenie kate-

gorycznej linii oddzielającej poszczególne okresy. Występowanie inskrypcji w języku Tamil-Brahmi na fragmentach naczyń ceramicznych, pierwszych indyjskich monet stemplowanych (punch-marked) (Navalai w dystrykcie Dharmapuri lub Sulūr w dystrykcie Coimbatore) oraz rzymskich monet pochodzących z megalitycznych grobów wskazują na przetrwanie tradycji ich konstruowania w czasach wczesnohistorycznych (Nagaraju, Gururaja Rao 1979, 328; Rajan 1994, 106–110). Znacząca liczba stanowisk osadowych wykazuje występowanie faz przejściowych z okresami wcześniejszymi lub następującymi. Warstwy archeologiczne z Brahmagiri, Maski, Sangakallu i Hallur nie zawierają wyłącznie komponentów uznawanych za właściwe tylko dla epoki żelaza, ale ich koncentracja rośnie od poziomów dolnych, osiąga maksimum w poziomach środkowych, aby spadać w warstwach górnych (Nagaraju, Gururaja Rao 1979, 321–322).

4. Kultura materialna

Podjęto kilka prób zebrania i stworzenia typologii przedmiotów kultury materialnej związanych z epoką żelaza. Większość z nich nie była szczególnie udana i nie jest warta wspomnienia, ale ta stworzona przez Leshnika (1974) zasługuje na wzmiankę ze względu na całościowe ujęcie zagadnienia. Jego praca oparta była na analogiach z Taxili i Arikamedu (w przypadku ceramiki). Owe analogie są kwestią mocno dyskusyjną, gdyż materiały ze wspomnianych stanowisk nie odpowiadają chronologicznie całości epoki żelaza, a w przypadku Taxili odległość geograficzna jest zbyt olbrzymia. Typologia przygotowana przez Leshnika bywa wciąż stosowana z powodu braku lepszych opracowań.

Konstrukcja podziału oparta jest o kategorie artefaktów i wygląda następująco (Leshnik 1974, 154–225):

Kategoria I: CERAMIKA (Ryc. 2 i 3)

klasa: **A**: pokrywki; **B**: wazy; **C**: wysokie słoje i dzbany; **D**: przysadziste słoje; **E**: kubki i szkatułki; **F**: półmiski i tacki; **G**: dzbany; **H**: duże słoje i urny; **J**: naczynia na nóżkach; **K**: podstawki pierścieniowate; **L**: inne.

Kategoria II: BRONŃ (Ryc. 4)

klasa: **A**: miecze; **B**: krótkie miecze i sztylety; **C**: noże i sztylety; **D**: groty włóczni; **E**: groty strzał; **F**: żelazne oszczepy; **G**: trójzęby; **H**: topory bojowe.

Kategoria III: NARZĘDZIA ROLNICZE (Ryc. 4)

klasa: **A**: sierpy; **B**: motyki; **C**: lemiesz pługa.

Kategoria IV: NARZĘDZIA DOMOWE (Ryc. 4)

klasa: **A**: chochle i łyżki (żelazne); **B**: szpatułki (żelazne); **C**: trójnogi (żelazne); **D**: spodkowate lampy; **E**: świeczniki; **F**: kubki dziurkowane; **G**: żarna.

Kategoria V: ELEMENTY RZĘDU KOŃSKIEGO (Ryc. 4)

klasa: **A**: wędzidła; **B**: strzemiona.

Kategoria VI: DZWONKI

klasa: **A**: dzwonki; **B**: dzwoneczki.

Kategoria VII: OZDOBY I AKCESORIA KOSMETYCZNE (Ryc. 5)

klasa: **A**: lustra (brązowe i miedziane); **B**: buteleczki na collyrium (brązowe); **C**: ozdoby pasa; **D**: koraliki; **E**: bransoletki; **F**: opaski ze złotą folią; **G**: dekoracyjnie nacinane muszle.

Kategoria VIII: METALOWE POKRYWKI I ZATYCZKI

klasa: **A**: pokrywki i zatyczki zwieńczone figurami zoomorficznymi; **B**: spodkowate pokrywki.

Powyzsza typologia wydaje się niekompletna, gdyż od czasu jej tworzenia odkryto wiele nowych przedmiotów. Przykładowo nie ma w niej nawet wzmianki o przedmiotach kamiennych takich jak gładziki, tłuczki, rozciera-cze, oraz narzędzia mikrolityczne. Jednak jej największą wadą jest niemoż-ność połączenia artefaktów z odpowiadającym horyzontem chronologicz-nym. Daty zaproponowane przez autora (III wiek BC do II wieku AD) są zbyt późne i nie odzwierciedlają w pełni rozwoju epoki żelaza. Jest to spo-wodowane opieraniem się przy konstrukcji typologii o materiały z Taxili, co więcej pochodzące jedynie z wyższych warstw tego stanowiska. Sprawozda-nie z badań archeologicznych Marshalla z 1951 roku było w owym czasie jedynym w miarę kompletnym źródłem dla studiów porównawczych, ale dało mylny obraz kultury epoki żelaza w południowych Indiach. Mimo wszystko klasyfikacja Leshnika może być wciąż użyteczna jako baza dla innych bada-czy; ponownie opracowana i uzupełniona może być korzystna dla studiów chronologicznych (McIntosh 1985, 468–469).

Pokrótkie wspomnieć należy o ceramice. W kontekście epoki żelaza w Południowych Indiach występuje kilka podstawowych jej rodzajów, mia-nowicie: ceramika czarno-czerwona (black and red ware), czarna (all-black ware), czerwona ze slipem (red slipped ware) lub bez. Wszystkie pozostałe takie jak ceramika brązowa (brown ware), czerwona z grubą domieszką (co-arse red ware) lub czerwona mikowa (micaceous red ware) są regionalnymi wariacjami (ta ostatnia charakterystyczna jest dla regionu Vidarbha) (Ghosh 1989, 246). Mają one znaczenie drugorzędne, dlatego nie były szczegółowo badane, w przeciwieństwie do ceramiki czarno-czerwonej, która doczekała się intensywnych studiów uwieńczonych wieloma publikacjami (Srivastava 1980; Singh 1982). Badania form naczyń wykazały, że najbardziej popularne na stanowiskach osadowych są misy, pokrywki, wazy oraz naczynia kuliste. „Miednice”, półmiski i słoje były szczególnie częste w regionie Vidarbha. Natomiast Karnataka dostarczyła znaczącą ilość mis o trapezowatym kształcie i dzbanów kulistych. Inne formy zdarzają się sporadycznie. W kontekście grobowym najczęstsze są misy, pokrywki, wazy, dzbany kuliste oraz wazy na nóżkach. W tym jednak przypadku regionalne zróżnicowanie jest nieco bardziej widoczne. Półmiski, podstawki w formie pierścienia, wazy stożko-wate i słoje gruszkowate wydają się być charakterystyczne dla pochówków w Tamil Nadu. Podstawki pierścieniowate, półmiski oraz dzbany minia-turowe (prawdopodobnie o funkcji symbolicznej) są spotykane zwłaszcza w Andhra Pradesh, natomiast naczynia z dzióbkiem w Karnatace. „Miedni-ce” praktycznie nie pojawiają się w grobach, stąd można wnioskować, że ich funkcja była *stricte* użytkowa.

5. Typologia grobów megalitycznych

Pomimo, że południowoindyjska kultura epoki żelaza wykazuje pewną jednorodność obrządku pogrzebowego, daje się zauważyć różnorodność sposobu konstruowania grobów manifestująca się w różnych typach grobów megalitycznych. Trudność w stworzeniu trafnej typologii polega na tym, że forma obserwowana na powierzchni kryje w wielu przypadkach zróżnicowane wnętrze. Przykładowo kamienne kręgi z karnem (stosem rumoszu kamiennego) mogą zawierać skrzynię, urnę, sarkofag, bądź prosty pochówek jamowy. W związku z tym każdy grób musi być traktowany indywidualnie, a opis wyłącznie na podstawie zewnętrznych cech nie powinien mieć miejsca. Niestety ta zasada bywa często pomijana.

Mimo opisanych trudności należało wprowadzić jakiś porządek w klasyfikacji grobów megalitycznych. Pierwsza udana próba ich typologizowania podjęta została przez Krishnaswamięgo (1949, 35–45). Wprowadzone przez niego podstawowe typy są używane dotychczas (z odpowiednimi uzupełnieniami informacji uzyskanych w toku wykopalisk). Owa pionierska praca stworzyła podwaliny pod typologie późniejszych badaczy, takich jak Gururaja Rao (1972), Sundara (1975), Rao (1988) oraz Moorti (1989). Szczegółowe ich opisanie wykracza poza zakres niniejszego artykułu, przedstawiony zostanie jednak zarys charakterystyki najważniejszych typów (Ryc. 6).

1. Skrzynia

Termin opisuje konstrukcję w kształcie pudełka, której boki zbudowane są z ortostatów (pionowych płyt kamiennych) umieszczoną pod powierzchnią ziemi. Płyty ustawione są w taki sposób, aby podtrzymywały się nawzajem.

2. Dolmenoidalna skrzynia (Ryc. 7)

Jest to sześcienna lub prostopadłościenna struktura zbudowana z kilku (zwykle czterech) ortostatów podpierających płytę stropową. Niekiedy występuje też płyta podłogowa. Surowiec budowlany może być nieociosany lub częściowo obrobiony (Gururaja Rao 1972, 239). Nazwę tę stosowano dla częściowo zagrzebanej skrzyni lub częściowo zakrytego dolmenu (Rajan 2004, 26).

Sundara zalicza skrzynie, dolmenoidalne skrzynie i dolmeny do jednej kategorii, mianowicie grobów komorowych. Ich rozróżnienie opiera o stopień zagłębienia w ziemi. Skrzynia ma podziemną komorę, skrzynia dolmenoidalna jest częściowo zakryta, natomiast dolmen powinien być całkowicie odsłonięty (Sundara 1979, 333; Fukao 1996, 66). Taka klasyfikacja jest jednak bardzo myląca ze względu na zachodzące procesy geomorfologiczne (erozja, akumulacja) lub działalność ludzką, która zmienia stopień zakrycia konstrukcji.

3. Pochówki jamowe

Jest to najprostszy typ pochówku. Zmarły wraz z wyposażeniem grobowym umieszczany był w jamie wykopanej specjalnie w tym celu i wypełnia-

Menhir

Dolmenoidalna skrzynia

Kudaikal

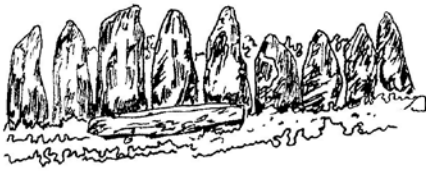
Topikal

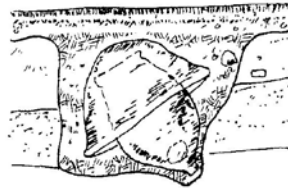
Krąg kamienny z kopcem

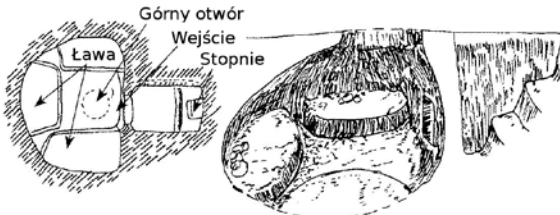
Wielokrotny megalit kapeluszowaty

Szereg kamienny

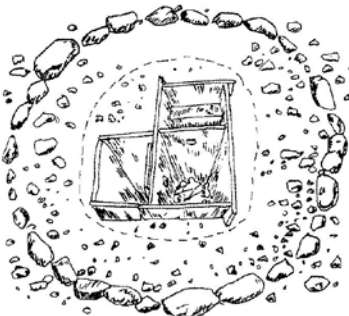
Pochówek urnowy

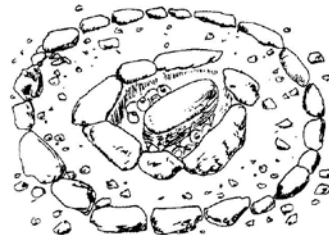
Grobowiec skalny

Skrzynia

Skrzynia z komorami

Sarkofag w skrzyni dolmenoidalnej

Ryc. 6. Typy pochówków megalitycznych (za: Singh 2008, 243)

nej ziemią oraz rumoszem kamiennym. Niekiedy jamę nakrywano dużym kamieniem zwieńczającym. Wymiary, głębokość oraz plany grobów (owalne, prostokątne) są zróżnicowane. Płytkie jamy kopano w regionie Vidarbha (Rao 1988, 10). W Brahmagiri natomiast odkryto jamy o głębokości ok. 2,5 m, a na ich dnie znajdowały cztery płaskie płyty, prawdopodobnie podpórki pod stół lub mary. Według sugestii Wheelera (1948, 199) jamy te pełniły funkcję miejsca pierwotnego pochówku, przy czym na ostateczny spoczynek szczątki przekładano do sąsiadujących z nimi skrzyń. Ta hipoteza nie okazała się zbyt przekonująca, gdyż jamy dostarczyły znacznej ilości wyposażenia grobowego oraz fragmentów kostnych, co wskazuje, że były to właściwe groby. Podobne pochówki znaleziono w Maski, a także Sānūr, co również świadczy przeciw koncepcji Wheelera.

4. Pochówek urnowy (Ryc. 8)

Pochówki urnowe również należy postrzegać jako typ pochówku megalitycznego. Wydają się być one rodzimą formą dla Dekanu w okresie neolityczno-chalkolitycznym. Urny na pustych nóżkach napotkano przykładowo w późnym okresie Jorwe na stanowisku Inamgaon (Allchin, Allchin 2007, 342). W naczyniach ceramicznych deponowano szczątki zmarłego wraz z wyposażeniem, a następnie zamykano całość pokrywką. Niekiedy grób nakrywano płytą stropową i rumoszem kamiennym.

5. Sarkofag (Ryc. 9)

Zwyczaj umieszczania szczątków kostnych oraz wyposażenia grobowego w sarkofagu można uznać za wyszukaną formę pochówku urnowego. Podłużny terakotowy pojemnik, jakim jest sarkofag, zaopatrzony był zazwyczaj w wypukłą pokrywę oraz dwa rzędy nóżek, a niekiedy przykrywany był kamieniem stropowym. Sarkofagi zoomorficzne są szczególnie intrygujące. Egzemplarz w kształcie barana znany jest z Sankavaram, krowy – z Kerali, a słońca – z Perumbair (Gururaja Rao 1972, 243). Rao (1988, 12) zauważył, że sarkofagi mogą być wykonane z trzech rodzajów materiału, mianowicie: terakoty, kamienia i drewna.

6. Grobowce skalne (Ryc. 10)

Ten rodzaj grobu wykuwany był w skałach laterytowych występujących w południowej części zachodniego wybrzeża Indii, zwłaszcza w regionach Kochi i Malabar w Kerali. Ponadto laterytowe grobowce skalne spotkać można w dystrykcie Uttara Kannada w Karnatace (Raghunath Bha 2004, 249). Prostokątny lub kwadratowy szyb prowadzi pionowo w dół, a dostęp do niższej części zapewniony jest dzięki schodkom. Naprzeciwko nich w ścianie znajduje się wejście do komory grobowej na planie koła, półkoła lub prostokąta. Jej podłoga znajduje się na ogół 30 do 60 cm niżej niż podłoga zewnętrznego „dziedzińca” (Sharma 1956, 94–95). Ławki służące jako piedestał dla zmarłego i darów grobowych umieszczano przy trzech lub dwóch ścianach komory. Sklepienie miało formę kopuły na której szczycie znajdował się okrągły

otwór lub podpierane było ono w centrum przez kolumnę. Niekiedy grobowce miały kilka komór, do których wchodziło się z jednego szybu (stanowiska Eyyal i Kattakampal) (Gururaja Rao 1972, 235–237).

7. *Kudaikal* (Ryc. 11) i *topikal*

Występowanie typów znanych jako *kudaikal* (megalit parasolowaty) *topikal* (megalit kapeluszkowaty) ograniczone jest do stanu Kerala i jego bogactw w lateryt dystryktów: Kozhikode, Malappuram i Trissur.

Kudaikal składają się z czterech nachylnych do wewnątrz i zwężających się ku górze bloków kamiennych o wysokości około 1,20 m. Podpierają one okrągły blok laterytu w formie kopuły. Podstawy podpórek tworzą kwadrat o przekątnej zbliżonej do średnicy kopuły, a miejsce pomiędzy nimi wykorzystane było na depozycję darów grobowych. *Kudaikal* mógł funkcjonować jako grób właściwy lub symboliczny. W Cheramangad nie znaleziono depozytu pod kamienną konstrukcją (Narasimhaiah 1995, 34), natomiast w Kodakuthiparamba wewnątrz megalitu odkryto pochówek urnowy (John 1982, 150–151). W przypadku *topikal* pochówek jamowy przykryty jest półkuliście kamieniem spoczywającym bezpośrednio na ziemi.

Następne typy nie powinny być postrzegane jako pochówki właściwe, gdyż na ogół same nie zawierają szczątków ludzkich ani wyposażenia. Są one raczej swoistymi pomnikami zaznaczającymi obecność cmentarzyska lub pochówku (Rao 1988, 13). Ze względu na brak rozpoznania wykopaliskowego niekiedy były klasyfikowane jako właściwe groby.

8. *Dolmen*

Dolmeny są płytami kamiennymi lub głazami ustawionymi na planie prostokąta lub kwadratu. Konstrukcja nie jest zakryta nasypem ziemnym i zwieńczona jest przez płytę stropową, na której często usypany jest stos rumoszu kamiennego. Wewnątrz dolmenu znajdowano skrzynie, sarkofagi lub urny (Rao 1988, 13–14). Jak wykazały studia w dorzeczu górnego Palaru, dolmeny mogły też służyć jako oznaczenia granic grup pasterskich (Darsana 1998, 59, 62).

9. *Menhir, szereg kamienny, aleja kamienna*

Menhiry to monolityczne kolumny ustawiane pionowo, których wysokość waha się od 1 m do nawet 5 m. Ich funkcja jest ściśle kommemoratywna, gdyż zaznaczają obecność pobliskiego pochówku (jak w Devikulam lub Baise – Sundara 2004, 244). Są jednak przykłady, gdy w okolicy brak jest jakichkolwiek pozostałości grobowych (np. Maski), a menhir pełni rolę cenotafu. Serie menhirów ustawionych w rzędach mogą tworzyć szeregi kamienne zorientowane według stron świata. W przypadku, gdy obecnych jest więcej niż dwa równoległe szeregi, można mówić o alejach kamiennych (Gururaja Rao 1972, 238–239).

10. Figura antropomorficzna (Ryc. 12)

W związku z pochówkami megalitycznymi spotykana bywa osobliwa forma statui antropomorficznej. Jest ona uznawana za przejaw najstarszej tradycji rzeźbiarskiej w Południowych Indiach. Można ją traktować jako niezwykle rodzaj menhiru. Figury te (zazwyczaj mierzące od 1,7 do 2,6 m) oddają zarys postaci ludzkiej w prosty i symboliczny sposób. Najczęściej trudność sprawia rozróżnienie przodu od tyłu oraz płci przedstawionych postaci, choć w kilku przypadkach obserwowano cechy żeńskie w postaci piersi. Studia etnograficzne wykazały, że takie figury przedstawiają głównie przodków, a z rzadka bogów plemiennych (Rao 1993, 19; 2000, 111).

11. Kamienny/płytowy krąg i kopiec

Krąg kamienny jest jedną z najczęściej spotykanych konstrukcji. Wykonany jest z olbrzymich głazów lub płyt kamiennych ułożonych wokół właściwego grobu. Nierzadko we wnętrzu kręgu, nad pochówkiem usypany jest kopiec rumoszu kamiennego (Rao 1988, 13).

Cechą innowacyjną w obrzędzie pogrzebowym epoki żelaza jest pojawienie się osobnych, specjalnie wyznaczonych cmentarzysk (Sankalia 1977, 149). Ludność chalkolityczna chowała swoich zmarłych wewnątrz osad, pod podłogami domostw. Na stanowisku osadowym w Banahalli zaobserwowano początki nowych zwyczajów grzebalnych, gdzie zwykle jamy grobowe z chalkolitycznym wyposażeniem zaopatrzono w kopce rumoszu kamiennego (Naramsimhaiah 1992, 44). Wskazuje to, że przechodzenie na obrządek megalityczny było procesem stopniowym, a nie gwałtowną zmianą przyniesioną przez obcą ludność. Kontynuowano ponadto przedmegalityczne sposoby pochówku (Dikshit 1992, 33).

Sam obrządek pogrzebowy był heterogeniczny, wielopostaciowy i złożony. Niekiedy następowała prosta inhumacja, w innych przypadkach ciała zmarłych przechowywano w innym miejscu, gdzie dochodziło do rozkładu części miękkich. Następnie dzielono kości na części i w zakłóconym porządku anatomicznym składano je w miejsce ostatecznego spoczynku do urny lub skrzyni. Kremacja jest rzadka; przeważają pochówki zbiorowe, fragmentaryczne i wtórne. Zdarzają się jednak pochówki pierwotne, w których kompletny szkielet ułożony jest w pozycji wyprostowanej (stanowiska Mahurjhari i Yeleswaram). Powszechność pochówków zbiorowych mogła być podyktowana względami ekonomicznymi i można zaryzykować stwierdzenie, że groby pojedyncze zarezerwowane były tylko dla najbogatszych członków społeczeństwa. Pochówki dzieci są niezwykle rzadkie i w większości umieszczane w naczyniach (Rao 1988, 114–119). Kwestia, czy cała społeczność chowana była w grobach megalitycznych pozostaje otwarta. Według Moorti'ego (1989, 282) monumenty te były grobem jedynie dla uprzywilejowanej frakcji ludności, a pogrzebów dokonywano rzadko, być może raz lub dwa na pokolenie. Jednak takie teorie wydają się być zbyt ryzykowne, zważywszy na niedostateczną ilość badań wykopaliskowych. Zazwyczaj ograni-

czają się one do eksploracji kilku wybranych (największych lub najbardziej odznaczających się) grobów zamiast systematycznych studiów na obszarze całego cmentarzyska.

6. Warunki społeczno-ekonomiczne

Studia nad kulturą materialną południowindyjskich społeczności epoki żelaza ujawniły jej ogromną złożoność. Zjawisko kulturowe, które rozpoczęło egzystencję około 1000 BC prawdopodobnie w północnych regionach Karnataki oraz Andhra Pradesh i rozprzestrzeniło się na subkontynencie Indyjskim zadziwia swą jednoczesną różnorodnością i jednolitością.

Niektórzy badacze uważają, że wprowadzenie technologii obróbki żelaza prowadziło do przyspieszenia ekspansji rolnictwa i w rezultacie ogromnego wzrostu zaludnienia. Zwiększona deforestacja i ekstynkcja zwierząt zmusiła pozostałych łowców-zbieraczy do przejścia na gospodarkę rolniczą (Misra 2001, 522). Populacyjny wzrost, dywersyfikacja i ekspansja rolnictwa rzeczywiście miały miejsce, ale nie na taką skalę, by pozbawić ludności zróżnicowanych siedlisk. Utrzymanie mieszanej gospodarki było wciąż możliwe. Różnorakie dowody na istnienie wyspecjalizowanej gospodarki rolniczo-pasterskiej nie wykluczają przetrwania innych modeli ekonomicznych.

Wzorzec osadniczy postrzegany jako sieć punktów osadniczych i zapis aktywności ich mieszkańców jest wciąż słabo poznaną dziedziną w indyjskiej archeologii. Generalnie zaobserwowano, że wzorce lokacji osad epoki żelaza w ogólnym zarysie przypominają te dzisiejsze, to znaczy umiejscowione są one w dolinach rzek, w odległości co najmniej 3 km od pasm górskich. Badanie w dorzeczu górnego Palaru wykazały, że rozmiar osad oscylował pomiędzy 0,75 a 3 ha i nie istniała żadna ich hierarchia (Selvakumar 1996, 40). Osadnictwo na całym obszarze miało postać konglomeratu małych osiedli, przy czym w każdym z nich mieszkało kilkaset osób (Rao 1988, 65).

Eksploracja regionu Dharmapuri zaowocowała stwierdzeniem, że każdy obszar o promieniu 5 km posiadał swoje własne skupisko osiedli (Rajan 2004, 21) tworzących specyficzny mikroregion, w którym zasoby dzielone były pomiędzy mieszkańców. Zauważono, że lokalizacja osad uwarunkowana była dostępnością zasobów, zwłaszcza wody, surowców mineralnych i ziemi ornej. Innymi słowy osiedla odzwierciedlały alokację owych zasobów oraz stosunki społeczne na tle warunków geograficznych w mniejszej skali. Istniała różnica pomiędzy otoczeniem stanowisk grobowych i osadowych. Te pierwsze umieszczano w pobliżu materiałów kluczowych do konstrukcji (Sundara 1975, 155), natomiast dla drugich czynnikiem limitującym była dostępność wody (Deo 1990, 76).

Niedostatek znanych stanowisk osadniczych w odniesieniu do cmentarzysk jest zastanawiający. Spośród 1933 stanowisk z epoki żelaza, jedynie 399 dostarczyło śladów zamieszkiwania (Moorti 1989, 273). Region Vidarbha dobrze ilustruje tę sytuację. Na całym obszarze rozpoznano 80 stanowisk

(Joshi 2004, 251), ale tylko 8 z nich nazwać można osadniczymi. Charakter osadniczo-grobowy, tak istotny dla studiów porównawczych zanotowano jedynie w 5 przypadkach. Dla regionu Dharmapuri te liczby to odpowiednio: 194 cmentarzyska, 9 stanowisk osadowych i 26 stanowisk osadniczo-grobowych (Sudyka 2010, 173–174). Owe braki próbowano wyjaśnić charakterystyczną dla klimatu monsunowego szybką akumulacją sedymentów, które przykrywają depozyty z epoki żelaza (Joshi 2004, 252). Innej przyczyny dopatrywano się w fakcie, że lokalizacja osiedli w dolinach czyniła je bardziej podatnymi na erozję rzeczną, w przeciwieństwie do cmentarzysk umieszczanych na wzniesieniach (Prakash, Gopikrishna 1998, 50). Jednak najbardziej prawdopodobną przyczyną opisanych dysproporcji jest niewystarczający stan badań połączony z trudnością zauważenia dawnych pozostałości osadniczych w gęsto zaludnionych Południowych Indiach.

